

מעמד הר סני

מאמר

הצ' יצחק חיים קסטיליוני ס"ט

איש טריאסטי.

פה טריאסטי יע"א

ש' קול ששון לפ"ק.

קראקא

בדפוסו של יוסף פוישר (גראדגאססע נר' 62).

שנת תרנ"ו לפ"ק.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

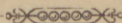
B. 521. a

מעמד הר סני

מאמר

הצ' יצחק חיים קסטיליוני ס"ט

איש טריאסטי.

פה טריאסטי יע"א

ש' קול שישון לפ"ק.

קראקא

בדפוסו של יוסף פישר (גראדגאססע נוי 62).

שנת תרנ"ו לפ"ק.

DE PROMULGATIONE DECALOGI

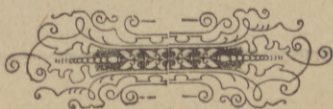
EX MONTE SINAI

VICTORII CASTIGLIONI

TERGESTINI

DISPUTATIO.

~~~~~  
TERGESTE MDCCCXCVI.  
~~~~~


CRACOVIAE

in aedibus Josephi Fischeri.

מעמד הר סיני.

מעמד הר סיני.

לא כל מכחישי הנפלאות והנסים המסופרים לנו בספרי קדשנו כולם שוים; יש מהם המכחישים אותם מכל כל באמרם אין אנו מאמינים בשום דבר ומקרה אשר הם חוץ מחוקת הטבע או נגדן, וכמו שאין אנו רואים בעינינו מופתים כאלה מתחדשים פעם שניה בעולם, כן נחשוב שלא היו ולא נבראו רק למשל היו ומספריהם בדו אותם מלבם ושננום לבני דורם ויכולו, כי אנשי מופת המה, אנשים מפוארים ומצוינים חכמים ונבונים, בעוד כי כל אחיהם היו נבערים מדעת ומאמינים מפני זה לכל מה שנאמר להם, עד כי בכח האמונה ההיא, חשבו לראות מה שלא ראו ולשמע מה שלא שמעו, על כן אין עדותם עדות, ואין לאנשים נבונים ובעלי חכמה לסמוך עליהם ולהאמין לעדותם בדברים המתנגדים לחקי הטבע. עם מכחישים כאלה אין להתוכח כי אין תקוה לפתותם בדברים לברר להם שגיאותם ולפקוח עיניהם, כי אין עור כממאן לראות ואין חרש כממאן לשמוע. אך יש כת אחרת בלתי מכחשת המאורעים והנסים מעיקרם, רק מבקשת להתירם ולבארם כולם דרך טבע. המכחישים האלה אומרים כי גם סיפורי תנ"ך מסייעים סברתם זאת במקצת, כמו שנאמר על מי מרה ויורהו ה' עץ (!) וישלך אל המים, ובקריעת הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, ובאליהו ותמורד על הילד, ועשה זה לחטמו דרך טבע בגופו, ובאלישע הכתוב מספר שהשליך מלח (!) אל תוך המים לרפאותם וקמח (!) אל תוך הסיר לרפאות את הנזיד, ושכב גם הוא על הילד לחטמו, ואמר לנעמן לטבול בירדן, וכן על זה הדרך; ואומרים כי גם במאורעים אחרים אשר בהם לא ספר הכתוב פרטי הדברים כי אם ראשיהם, נהיה הדבר בלי ספק בדרך טבע, רק שלא אבה המספר להודיעו, למען יעשה הסיפור רושם יותר גדול על שומעיו. אמנם אין המכחישים האלה כראשונים, כי בהניחם המאורע אפילו במקצת בדרך טבע, כבר הניחו גם הנס; כי יש נסים שהמאורע עצמו הוא הנס, ויש מהם כי רק היותם בשעה ראויה ובדרך פרטי, נפלאות ונסים אחרים נפלאים בזה ובוזה; אך מכל מקום גם תומכי סברא זאת מן המפקירים הם, כי בבקשם בכל נס ופלא דרך טבעי לבארו, מראים עצמם כבלתי מאמינים בכח. האל שהוא כל יכול ושהוא בורא הטבע ואדוניו, ושאין לפניו מונע ומעצור, כי הוא אחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש. ועוד כת אחרת אזכיר על ענין האמונה בנסים והיא מן הבלתי סמאנים להאמין

בפלאי תמים דעים, כי באמת המאורעים האלה אינם מתנגדים כלל לשכל המאמינים באל שדי כל יכול, ואי אפשר לדעתנו לסבול היות אלהי מוגבל ביכולתו; אך מבקשים להתיר הספקות אשר עלו בדעתם על נס זה או על זה המכשילים אמונתם בו, ומה נעשה לאלה? האם נשיב להם כי חובתנו להאמין באמונה שלמה ובעינים עצומות בכל מה שהכתוב מספר ולהחריש ספקותינו בלי בקש להתירם כלל ולבלתי נחטא? הן אמת כי על זה הדרך, לא בלבד לא נחזיקם באמונתם, כי גם נוליד בנקל בלבם ההשערה, שהעדר האפשרות להתיר ספקותם הוא הלוחש באזנינו ההתנצלות הזאת, כי נודעת ומובנת לכל החובה המוטלת עלינו לדרוש להבין ולהשכיל עמקי כל מעשי אל וסודותיהם, עד מקום שידנו מגעת, כי גם באמונה באחדותו אמר הכתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים, ולא אמר ותאמין בעיניך; וגם רז"ל הורונו ואמרו לנו, ודע מה שתשיב לאפיקורם. יוצא מזה שאם נשים מגמתנו להתיר הספקות ולהסיר הטענות שמענו קטני אמונה או מחוסרי הבנה על איזה ענין מעניני התורה, ובפרט על העקריים שבהם, אל שדי יהיה בעזרתנו, למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, כונתנו תהיה רצויה לפניו, ונעשה ונצליה במה שקוינוהו, להסיר מכשולים ומונעים מדרך המלך דרך האמונה והאמת, וכל ההולכים בה ילכו בטח וצדיק באמונתו יחיה.

בין כל המקרים הנכבדים ורבי הערך אשר ארעו על פני תבל מיום עשות אלהים ארץ ושמים, היותר נפלא ונורא במראהו, חשוב ועיקרי בגלל תולדותיו על כל בני אדם הוא מעמד הר סיני. לפני רבבות אלפי ישראל הנצבים בתחתית ההר, ירד כבוד ה' עליו להגיד דברותיו אל עם סגולתו, וקולו השמיע להם מתוך האש, למען תהיה יראתו על פניהם, ויאמינו גם במראות האחרות אשר בהן ידבר האלהים אל עבדיו. לא לאיש אחד או לשנים או למתי מספר הנבחרים להיות לכת אחת, וגם לא לראשי המטות או לראשי בית אב נגלה האלהים, כי לכל העם מקצה, כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף, אשר ראו בעיניהם המראה הגדולה ההיא, עד כי יראו להוסיף לעמוד לפניו, ואמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה. כמה וכמה פעמים הזכיר משה אחר כן לבני ישראל במשך לכתם במדבר ארבעים שנה המראה הנורא ההיא כדבר בלתי מסופק, ושהוא יודע עליו באמת שאי אפשר להכחישו. כי מי יוכל להניח שאלפי אלפים יודו ששמעו מה שלא שמעו, ושאיש אחד יעזי פניו להעיד בפניהם פעמים רבות לאמר „אשר ראיתם“ אם היה חושש שיוכלו לענות לו „שקר דברת כי לא ראינו“? המכחישים הרוצים לפרש כל נסי אל בדרך טבע אומרים כי אי אפשר לאל לרדת אל הר סיני, ולהראות לעם בדמות אדם להגיד להם דברותיו, ולכן אמרו בדעתם כי הר סיני היה בימי קדם בין ההרים המקיאים אש, ועתה כבה, ושמשה בדעתו מאיוה סימנים שתהיה בימים ההם הקאת אש מראש ההר, השתמש במקרה ההוא להוציא מחשבתו מן הכח אל הפעל, ועלה הוא בעצמו על ההר והגיד לעם עשרת הדברים. ועתה מי הוא זה אשר לא ידע כי רושם

ההרים המקיאים אש ניכר אפילו אלפי שנים אחר שכבו, בעוד כי אין רושם מזה בהר סיני, ושעל כן אין שום ראיה על אמתת ההשערה הזאת. אך אף אם נאכה להניח שהדבר כן, יהיה הנס אלף פעמים יותר גדול ונפלא מהגלות אל שדי לעמו; כי אמנם אף אם היה אפשר למשה לדעת כי הקאת האש מראש ההר תהיה בקרוב, מי הודיע לו בבירור שהמאורע הזה יקרה בעצם היום השלישי מיום דברו אל העם, ויתחיל בצמצום לפנות בקר? ובאמת מפני מה יראו בני ישראל? אם היה ההר ממקיאי אש, הלא ראה העם קולות וברקים אש ועשן יוצאים מראשו כבר מיום ראשון שחנה סביבותיו, והוסיף לראותם גם כן אחרי הגלות להם עשרת הדברים? אך גם אם לא נשים לב לכל הקושיות האלה ולאחרות עוד שכל בעל שכל ימצא מעצמו, האפשר גם כן להניח שאיש אחד יכול לעלות אל ראש הר בוער בזמן הקאתו, ולדבר משם לאלפי אלפים החינים בתחתיתו ולהשמיע להם דבריו בפירוש, גם אם נניח שהקולות חדלו בעת דברו? הלא יהיה זה גם גדול אלף פעמים מהנס עצמו כאשר אמרנו! על דרך זה יש מי שאמר שמכת בכורות לא היתה דרך נס, רק שבני לוי באו במצות משה בבתי המצרים בחצי הלילה, והכו כל בכור בארץ מצרים, ושעל זה צוה משה לבני ישראל להגיע מדם השה על משקוף בתיהם, ועל מזווחיהם, למען יכירום הלויים ולא יבואו שמה. היתכן לחשוב כאלה? ואף אם נניח שהמצרים נבעתו על ידי ביאת הלויים עליהם בפתע פתאם בחצי הלילה, ולא מחו בידם להרוג את בכוריהם, מי הגיד ללויים מי אלה הבכורים? ובמה יודע איפה כי זה בכור, עד בכור השפחה וגם בכור בהמה? וגם בבית פרעה הצניחו הלויים לבא בלי מעצור, ולהרוג בכורו היושב על כסאו? ואיך לא ראו המצרים את הורגי בכוריהם, וחשבו שהיא מכת האל, עד שאמרו כולנו מתים כדרך שמתו בכורינו? האין הפרש בין אדם מת מאליו ואדם אחר נהרג בחזקה? ולא נאריך לדבר על החלומות האלה, כי אין איש אשר לא יראה שהם חזיונות שוא המיוסדים על אדני כזב והנרחים בקש. ויש להבין מציאות הכופרים והכרחיותה, שאם לא כן איה זכות המאמינים, וגם ידענו שכבר היו מן המתחכמים אשר המציאו דרך עקש ופתלתל להטיל ספק בכל מושכל ולהכחיש משפטי ודתי השכל, והיו ביניהם גם כן שכפרו בהיותם עצמה, בלי שום לב כי הכחשתם היא מופת היותם ואחרים מהם שכפרו במציאות האמת וכן על זה הדרך; כי מה אין להכחיש? אך מה שאין להבין ושאין הדעת סובלתו, הוא שבעל שכל יכחש דבר מפני זרותו, להניח אחר כך דבר זר ומשונה אלף פעמים ממנו. ועל דבר ירידת האל על ההר אומר, כי גם בזה דברה תורה כלשון בני אדם, ואף על פי שאמר הכתוב מפני אשר ירד עליו ה' באש, וירד ה' וכיוצא, אין כונתו להודיע כי האל בדמות אדם ירד ממש על ההר לדבר אל העם; הלילה לומר כן ואין צורך לחשבו, כי ירידת האל היא המראה הגדולה והנוראה עצמה, היא האש והקולות והברקים אשר על ידיהם גלה כבודו ר"ל יכלתו וכחו בלי תכלית לעיני בני ישראל, וכן בכל מקום שהכתוב אומר וירא ה', וירד ה',

ויעל ה', וכיוצא, אין הוראתו כי אם הגלות איזה מאורע משונה כמו השמעת קול מדבר והפסקתו, גלוי איזה מראה זר והעלמו בלבד; כי באמת מאורע כזה לא ימצא כי אם על ידי כח בלתי בעל תכלית שהוא כח האל, ועל כן ראוי לחשבו כגלוי האל ממש על ידי המאורעים הזרים והנפלאים ההם, וכן הוא אומר בפירוש כי לא ראיתם כל תמונה. כן אין צורך להניח הכרחיות הפה להשמיע קול דברים, כי מה הוא הקול היוצא מפינו כי אם תנועות האויר היוצא מן הרָאָה דרך קנה הנשימה, ונענועי הנימים שבראשו על פי חוקים קבועים הידועים לנו על ידי חכמת הטבע וחכמת הנגינה? והלא על פי החוקים האלה עשו בני אדם כבר לא בלבד כלי נגון כי גם מכונות מדברות? ועתה אם כלי הדבור הכרחיים לאדם להשמיע בהם קולו ודבריו, מי לא יבין שאין מעצור לאל להניע האויר גם בלעדיהם, באופן שעל ידי התנועות ההן יולדו קולות ודברים, כיוצאים מפי האדם, והיו נשמעים גם להמון רב עד לבלי חוק, כי הרמת הקול איננה תלויה כי אם בכמות האויר הנע ובכחו נענועו, כמו שאנו שומעים ברוח נושבת. ועל ענף המראות הטבעיות כאש וברקים, אין לדבר, כי אין בדבר עצמו שום נס ופלא כי אם בשעת הויתו ובדרכה; כי אם נניח שברצון האל נתאספו בראש ההר עננים כבדים מלאים אלקטרות, מראות האש והקולות והברקים אינן כי אם תולדות אסיפות העננים ההם; ובארצותינו מראות טבעיות כאלה כל כך מצויות, שאין נער קטן נבעת מפניהם, אך בארצות ההן מציאותן יקרה מאד, ועל כן אין להתמיה אם בני ישראל אשר אולי לא ראו אותן מעולם, יראו וחרדו מהן, וכפרט כי בפתע פתאום באו ובראש ההר בלבד, ובפתע פתאם עפו אחרי תם המראה. מכל זה נוכל לשפוט במעמד הר סיני המסופר לנו בכל פרטיו ודקדוקיו, ואשר תעדנה בעדו, לא בלבד רכבות עם אשר עמדו לפניו וראוהו בעיניהן, כי גם קבלתו מדור דור בלי שנויים וספקות ובלי שיענו נגדו לא מקרים ולא ספורים, לא מופתים טבעיים ולא שכליים, הוא מאורע נורא ונשגב נכבד ונפלא בלתי מתנגד לשכלנו, ואין למכחישינו על מה שיוסמוכו.

ועתה נטה אזנינו לשמוע מה יקשו לנו על הענין הזה המפקירים המאמינים בהוית האל, ובלתי מכחישים יכלתו ורצונו להראות לבני ישראל המראה הגדולה ההיא ולהשמיע להם דברותיו אבל מגמתם לסתור הויתתה על דרך אחרת, בבקשם להוכיח בטולה מצד הכרחיותה ומצד יושר משפטי אל וצדקתם, ומיסדים טענותיהם לא על דתי הטבע, כי אם על דתי ההגיון, וזה החלם לאמר: אם החוקים האלה אשר גלה האל לבני ישראל היו הכרחיים לבני אדם, למען על פיהם יישרו את דרכם, מפני מה אחר האל להודיעם להם כאלפים שנה מיום ברוא אלהים אדם על הארץ? ואם בני אדם יוכלו לעמוד כעשרים דורות בלי החוקים ההם, והיו ביניהם רשעים ונבלים עד אין מספר, אבל גם צדיקים תמימים וישרים בלבותם כחונך ונה והאבות והאמהות, וכמה וכמה אחרים לרוב אשר לא נוכל לישא את שמותם על שפתינו כי לא ידענום, הלא יהיה זה מופת ברור וגלוי שאין שום הכרח

לבני אדם לנס כזה, לגלות להם חוקים בלתי הכרחיים אלה? ואמנם אם מה שגלה האל במעמד הר סיני היה דבר חדש מכל כל בלתי נודע לבני אדם עד היום ההוא, היתכן לבקש דין וחשבון מכני אדם שחיו לפניו על אשר לא שמרו מצות שלא היה ביכולתם לשמור כי לא שערון, ועל עברם בבלי דעת חוקים בלתי גלויים להם? ואם הדבר כן, מפני מה הביא האל את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם, והשחית את ערי הכנר, והניב את עון האמורי, וענש כמה וכמה רשעים אחרים לפני ירידתו על הר סיני? ואם נודה שהאל הוא דיון אמת שופט צדק ואמת, ושאי אפשר ששופט כל הארץ לא יעשה משפט, מוכרחים אנו גם כן להניח שהוא ענש הדורות הראשונים מפני שידעו כי מעשיהם רעים, ובכל זאת בחרו בהם, בעוד שהיה בידם גם כן לעזוב דרך רשע וללכת בארחות יושר, כמו שראו בעיניהם מאיזה צדיקים וישרים שהיו ביניהם, וההנחה הזאת האמתית ובלתי מוכחשת, תבטל הכרחיות מעמד הר סיני. ומפני מה נאמין בדבר זר נורא ואיום כזה אם נודע לנו בבירור על ידי כח שכלנו והגיונונו שהוא אינו הכרחי ותועלתו נכזבה? ועוד יוסיפו למעון: אם היה רצון האל להודיע מצותיו לבני אדם, מפני מה לא השמיען להם תקף אחר המבול, למען לא יוסיפו לעשות עוד כמעשי אבותיהם, כל שכן כי בעת ההיא היתה כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, וישבו כולם במקום אחד, והיו ביניהם אבות כל עמי הארץ, ואחר להשמיען רק לבני ישראל וכשהיו במדבר נפרדים מכל יתר יושבי תבל ושוכני ארץ? ומפני מה לא הוסיף האל להראות עוד לבני אדם במראה גדולה ובלתי מוכחשת, ליסד ולחזק בדורות הבאים האמונה במראה הנוראה הראשונה ההיא, ובכל המראות אחרות אשר היו לפניו ואשר באו אחריה בהגלות האל אל נביאיו? בלי ספק הטענות האלה אינן דברי הבל, ועל כן נוایل בעזר האל לתת להן תשובה ולהתירן, למען ישמעו המאמינים וישמחו, ויחזקו בלבם אמונתם ביושר משפטי האל ובצדקתם, ובאמתת מעמד הר סיני והכרחיותו ותועלתו לדורי דורות.

אם לא נשים מנמת מחקרנו זה כל המצות והחוקים שהאל צוה לעמו על ידי ראש נביאיו כי אם עשרת הדברים לברם אשר שמעו בני ישראל מפי הגבורה, והוא מה שאנו רגילים לקרוא בשם „מתן תורה“ אין להכחיש כי כולם היו כבר ידועים וגלויים בבירור לבני אדם קודם לכן. אפס כי המצות השכליות האלה הן על הרוב הפך ממה שנראה לנו כטובתנו וכתועלתנו, ועל כן יש מריבה תמידית בין החובות המוסריות ובין מה שהוא לפי ראות עינינו מועיל לנו כרגע, וגם נגד תאוותינו, ובני הדורות הראשונים אשר היו במדרגה היותר שפלה בסולם הנימוס והמוסר, עזבו, ואחר כך שכחו המצות האמתיות ההן, והלכו אחרי ההבל ויהבלו. ואחרי שחותם לא יכלו עוד לצייר בנפשם האל באחדותו ובתמימותו, רק חשבו שהוא עליון להם כמו שראו עצמם עליונים לבהמות ואלה עליונות לצמחים והצמחים עליונים לדוממים; והאמת הזאת יצאה להם מהתבוננותם בטבע, אשר הוא בלי ספק המעין הראשון והמתגבר לכל מדעי בני אדם ולכל מחקריהם ונסיונותיהם.

אך תחת למדס מהטבע רק מה שהוא טוב, והדריכם פעמיהם בדרכי הדעת וההשכלה, המה הטו און לתאוותם, והקנאה והשנאה והתחרות מצאו מקום בלבבם כבר מימי קדם, כי שחות דעתם ושפלות הכרתם הסיתום להבין לאל צורה וצלם, ואחר כך לירא מפני הצורות והצלמים עצמם ולחלק כבוד להם, וסוף סוף לעבוד הנבראים כמו השמש והירח והבהמות והצמחים; ובמה שנוגע אל הכוסר, הלכו אחרי תאוותם בלי מתג ומעצור, וטבעו על זה במצולות הרשע עד לבלי חק, כי אף אם הטבע יורה לאדם באופנים רבים האמת והמשפט כאשר אמרנו, ויראה לו תועלתו וחובותיו, הוא ישים גם כן לפניו תמיד משלים בלתי הגונים, כמו שאנו רואים הכה החמרי ונעדר הדעת, מושל והולך בלי תת דין וחשבון על פעולותיו, כחיה זו הטורפת הבהמות הקטנות וההלשות ממנה, כסופה וכסערה המשהיתות יכול האדמה, כגלי הים הבולעים האניה, וכן על זה הדרך. ועוד יש להוסיף על זה, כי הטבע לא יוכל לשנות את תכונותיו ואת מראותיו, ושונה בהן תמיד ועל כן אין בכתן לעשות רושם גדול ולפעול פעולה עמוקה על התפתחות תכונות האדם ומדותיו. כי התמדת העינים וחזרתם בלי שום הברל ושנוי, לא תוכלנה לחדד השכל ולשננו, כי גם יטרפו הדעת ויכיאוהו לידי שעמום, כמו שאנו רואים ברועים, באנשי השדה, בצוענים וכיוצא בהם, אשר אין להם חנוך אחר כי אם על ידי הטבע, ותאר חייהם תמיד שוח, ובמשך הזמן כה שכלם מתמעט ושה לעפר, ויהיו קשי ההבנה וחסרי לב עד מותם. על כן יש לשפוט על נימוס חברה אנושית מגודל רחוקה מדרכי הטבע, כי בני האדם החיים על פי דתיו, והם ערומים ואוכלים בשר חי, ואין להם לא משפחה ולא חברה, לא שופט ולא מושל, וכן על זה הדרך, הם נעדרי השכל והנימוס וכבהמות נדמו. אבל גם אם הדורות הראשונים חיו זמן רב במדרגה השפלה הזאת, ומצעד שלמותם התנהל לאט לרגל התהפכות דעתם, מכל מקום המדעים אשר אספו לא אבדו, והאמת אשר מצאו לא נכזבה, ונשמרו לנו עד היום הזה, כי בכל דור ודור קמו אנשי אמת יחידי סגולה בעלי שכל ורחבי לב אשר נצרו בלבם האמונה באחדות האל בישרה ובטהרה, ושמו המצות השכליות למגמת כל פעל ידיהם, ולא חשבו עצמם מלרדוף אחריהן נגד המון העם אשר השליכון אחרי גוס, ועל זה הדרך המצות השכליות ההן לא בלבד לא נשכחו, כי גם נפוצו במשך הזמן על פני כל הארץ. ושמירת דרכי המוסר הוא דבר יותר קל וטבעי מהאמונה באחדות האל, אעפ"י שזו היא עיקרה. ועל כן לא השחית האל את דור הטבול מפני עבודתם את האלילים, כי אם מפני שהשחית כל בשר את דרכו על הארץ, רוצה לומר שעזבו המצות השכליות הנודעות כבר לדורות אשר היו לפניהם, ועשו להפך ממעשיהם, וכן לא אמר האל לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אתם האמנתם בי, אך מפני כי אותך ראיתי צדיק, אעפ"י שאין ספק כי בצדקתו זאת, נכללת גם אמונתו באחדות האל, אשר היא שרש ועיקר כל צדקת האדם עלי ארץ. ואף אם נניח שנה ובני ביתו לא היו צדיקים גמורים, ומה שהכתוב אומר עליו, איש צדיק

תמים היה בדורותיו, כונתו שאולי בדור אחר טוב ממנו זכותו לא היתה כדאי להגן בעדו (עיין בראשית רבה, על פסוק זה פרשה ל'), מימי צריכים אנו להודות, שאם כל בני דורו היו הגונים כמוהו לא היו חייבים השחתה על ידי המכול. וצדקת גה נתקיימה בפרט בשני בניו שם ויפת וצאצאיהם, ותלך הלוך וגדל, ותהי במשך הזמן ירושת כל האנשים הטובים וההגונים בקרב כל עמי הארץ. יוצא מזה כי גם בני ישראל בהיותם לגוי, כבר ידעו המצות השכליות ההן, אשר בתוכן נכללו גם האמורות בעשרת הדברים שנגלו להם על הר סיני אחרי צאתם ממצרים, ושאיין במעמד הר סיני דבר חדש, רוצה לומר מצות שכח השכל האנושי לא מצא כבר מאליו, אף על פי שלא היו עדיין בעת ההיא, מה שאינן עוד היום, ירושת כל בני אדם, כי אם חלקת היותר הגונים ומנומסים בהם, ושהמראה הגדולה והנפלאה היא לא היתה מצד האל, כי אם קיום ותזוק נורא ומפורסם אמתת מה שרק צאצאי משפחה אחת (בני שם) נצרו באהבה ובקנאה גדולה על ענין האמונות והדעות, ומה שרבים מבני אדם חשבו ופעלו כאז על ענין המדות והמעשים. ואמנם אם רוב בני אדם היו הולכים אחרי עצות השכל והדעת אשר חלק להם האל בהבראם, ואחרי מופתי הטבע הנכונים אשר ראו בעיניהם, לא היו משחיתים את דרכם כאשר עשו, ולא היו מראים בזה, כי לא הבינו להשתמש באמצעים אשר להם נתנו לעלות על ידם בסולם השלמות, ואין ספק כי לא בלבד לא היו גורמים השחתת העולם על ידי המכול, ההכרחית מפני שרובם ככולם טבעו בין התאוות הבהמיות והמדות הרעות, כי גם אולי לא מצאה מקום המראה הגדולה, אשר על ידה נתקיימו ונתחזקו מפי האל המצות המוסריות אשר כבר מצאו בני אדם בשכלם, ורבים מהם הוציאו מכת אל הפעל, אעפ"י שמעשיהם ומחשבותיהם היו הפך ממה שעשו ושחשבו כל שאר בני דורם. ואם הוית איזה אנשי חיל הגונים וישרים בלבותם בכל דור ודור, היתה מצד אחד מופת ברור שכחות השכל האנושי היו כדאי להמציא לו האמת והדרך הישרה שיבור לו האדם להגיע אל מטרת הויתו עלי ארץ, כי גם אחרי מתן תורה לא קמו לרוב צדיקים גמורים כאבות שהיו לפניו, מצד אחר הדורות היו הולכים ומתדלדלים, וישח אדם וישפל איש ורבו עוקדי און, והשחתת דרך רובם והרעת מצב המוסר מיום ליום לא נתנו עוד מקום לקוות שסוף סוף הרשעים המרובים יקחו מוסר מהצדיקים המעטים ויטיבו דרכיהם, כי אם ליראה כי חמס הרשעים יצליח להפוך לרע כל איש ואיש, עד כי המצות השכליות אשר כבר נמצאו וגם הורגלו בהן מקצת בני אדם, תשתכחנה מהם מכל וכל, וזה היה באמת מצב דור המכול, אשר בו הולכי תמים ופועלי צדק נתמעטו כל כך, עד שלא היו בכל העולם כולו כי אם איש אחד ובני משפחתו, אשר שמרו דרכי האל, רוצה לומר המצות השכליות אשר עליהן דברנו למעלה, וכל יתר בני אדם השחיתו את דרכם והתעיבו את מעשיהם, ועל כן באה עליהם עת פקודתם, וימתו מעל פני האדמה. ובצדק ובמשפט בא עליהם העונש הקשה ההוא, כי בני מות היו, על עזבם הדרך הישרה אשר הגיד

להם לבם הנתן להם לדעת, ואשר הלכו בה בני דורם הנכבדים בעבור ישרם ותמימות לבם, וההגונים וראוים על כן להיות להם למופת.

ולחוכיה עתה מה שאמרנו למעלה על עשרת הדברים שהיו כבר ידועים נחלקם לשלשה ראשים: הראשון כולל שלשת הדברים הראשונים ונוגע לתוכות שבין אדם למקום; הראש השני הוא הדבור הרביעי לבדו המוסב לחובות האדם בינו לבין עצמו ובין בני משפחתו; החלק השלישי כולל ששת הדברים האחרונים הנוגעים לחובות שבין אדם לחברו; והראשון טאלה נקשר עם מה שלפניו, כי גם הוא מדבר על חובות האדם תוך משפחתו, בעוד כי הבאים אחריו רומזים כולם לחובות המוטלים עלינו נגד כל בני אדם; ונראה מזה כי מגמת חיי האדם על הארץ, היא האמונה באחדות האל ובכל יתר מדותיו הנפלאות התמימות והרוסמות, קנין כל הדעות הנכונות והמדות הישרות, וכשרון המעשים; ובדבר הזה הסכימו כל החכמים וכל הפילוסופים שבכל דור ודור, כי רק על הדרך הישרה הזאת אפשר לאדם להתקרב לאט לאט במה שיש בכחו, אל המעלה היותר נשאה על סולם השלמות, ולהדמות אל בוראו כמו שאמרו רז"ל על פסוק והלכת בדרכיו; ואמנם אין להשיג בלתי האשר האמתי בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ונתחיל עתה לדבר על שלשת הדברים הראשונים הנוגעים לחובות שבין אדם למקום, ונאמר שהדבור הראשון איננה מצוה ולא חק, לא עשה ולא תעשה, כי אם התחלה וראש שער ומבוא לדברים האחרים הבאים אחריו, כי על ידו האל מזכיר לבני ישראל חכמתו ויכלתו הבלתי בעל תכלית, אשר הראה להם כאילו אומר להם, על ידי כל מה שעשיתי לתועלתכם בהוציאי אתכם מצרים, כי אני המוציא הוא המדבר אליכם, הראיתי לכם שאני אלוה כל בשר בכלל ואלהיכם בפרט, והאותות והמופתים אשר ראו עיניכם, יכריחו אתכם להכיר את עוצם גדולתי, ולקיים התורה והמצות אשר אניורה לכם. ובאמת אחרי המופתים הגדולים אשר ראו בני ישראל במצרים ועל הים, לא היה בהם שום ספק עוד שהחכמה הנוראה והעליונה המשגחת עליהם ואשר עליהם פעלה כל זאת, תוכל גם כן להבחין בבירור בין טוב לרע, ולהורות להם הדרך אשר ילכו בה, עד כי יוכלו להאמין בעינים עצומות ביושר ובטובת כל מה שיצוה להם האל לעשות או שיוהירם להתרחק ממנו, לבלתי יצטרכו עוד לפסוח על שתי הסעפים, כי גם אם אנשים אחדים אנשי סגולה מצאו כבר האמת על יסודי האמונה והמוסר ועקריהם, מכל מקום כלליהם לא נודעו כי אם למתי מספר, ולא להמון העם אשר הם חיים בקרבנו, ועל איזה מהכללים האלה גם יודעיהם לא חשבו בהחלט גמור שהאמת אתם, אם מפני שהסרה להם האמונה והבטחון באנשים אשר הגידו והודיעו להם המוסרים ההם, אם מפני שראו בעיניהם כי רוב בני דורם לא אבו להטות להם אונם ולקחת את מוסרם ובוזו את כלליהם ופעלו נגדם. — אחרי ההתחלה והמבוא הזה האל מעיד בבני ישראל שלא יהיה להם אלהים אחרים על פניו, רוצה לומר הוא מעיד להם שהאמונה באחדותו הבאה להם מורשה מאבותיהם, היא לבדה אמת,

ולא עבודת השמש והכוכבים והבהמות ויתר האלילים אשר עבדו המצריים והעמים האחרים אשר בני ישראל שכנו בתוכם, אף על פי שהעמים האלה היו גבורי כח וגדולים ועצומים מאד וגם מצליחים בדרכי הנימוס, בעוד כי בני ישראל היו לנגדם מתי מספר, רפים וחלשים מאד, ועדיין לא היו לגוי האמונה הזאת ביחידות האל ובאחדותו היתה כבר ידועה מיום בראו אלהים אדם על הארץ כאשר הוכחנו, ולא היה דור מיום הבריאה והלאה, אשר לא היו בו אנשי אמת המאמינים באמונה שלמה באחדות האל וביחודו, ואשר נפשם קצה בעבודת האלילים; אך במשך הזמן טבעו הדורות ביון כל התועבות ורוב בני האדם שכחו אל בוראם, ותהי האמונה הזאת נחלת אבותינו וסגולתם, כי החזיקו בה והורו אותה לעיני השמש, נגד כל העמים אשר סביבותיהם, ושעבדו בימים ההם אלהים אחרים והשתחוו להם. אך אמונת האבות היתה כל כך שלמה, כי גם הצדיקים התמימים אשר קמו תיך בני ישראל אחר מתן תורה, כמשה ואהרן והנביאים כולם, לא יכלו להתנכר עליהם בדבר הזה, ואין צורך להאריך בזה, כי הוא דבר גלוי וידוע. הצוים הבאים אחר כך לא תעשה לך פסל וכו' אינם כי אם תולדות הצווי הקודם, ואין ספק שכבר האבות ובני משפחתם שמרום, ופרשו עצמם מעשות להם פסל ומסכה ומלהניחם אצלם, וכן אמר יעקב לבניו אחרי הכותם את יושבי עיר שכם, הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם, והמה פסילי ואלילי זהב וכסף אשר בזו בשכם, וגם רחל בעזבה את בית אביה גנבה את התרפים אשר ללבן, כי אולי נפשה חשקה בהם, או חשבה שיגיננו בעדה, או גם כן מפחדה שיגידו לאביה כי יעקב וכל משפחתו נחבאו לבריות, אך לא הגידה דבר זה ליעקב בדעתה כי בשמעו יניא אותה מלעשותו, או יגער בה אם מפני הגנבה אם מפני האמונה. ואמנם האמונה באחדות האל כוללת גם אמונת תמימותו ושאינו גוף, ודוחה האפשרות להגבילו ולתת לו צלם וצורה, וכל שכן לערוך לו דמות, כאשר הסכילו לעשות אחרי כן בני ישראל ואמרו לעגל אלהיך ישראל. כמו שנראה שעשה גם מיכה וגם ירבעם כי גם הוא אמר על שני עגלי זהב אשר העמיד בגבולות ארצו, הנה אלהיך ישראל. ואף כי זו איננה „עבודת אלילים“ ממש, כי אם „עבודת צלמים“ מכל מקום כפשע בין זו לזו, ואנחנו רואים עתה בעינינו, כי גם הנוצרים עוברים יום יום מעבודת הצלמים לעבודת אלילים, ביחסם הפעלת נסים ונפלאות לא לנמצא המצויר ע"י צלם, כי אם לצלם עצמו, ולכן הולכים ממדינה למדינה וגם מעבר לים לעבוד איזה צלם עושה פלא, בעוד כי הנמצא המצויר בו הוא נעבד בכל בתי תפלתם, ואין ספק כי זאת היא עבודת אלילים באמת. סוף הדבור הזה, כי אנכי ה' אלהיך וכו', איננו כי אם תוכחה לאיים השומעים לבלתי יזידו לעבור על הצווי הקודם בכלל ובפרט, כי הוא יסוד האמונה ועיקרה. מהאמונה הזאת באחדות האל ובתמימות כל מדותיו תצא ג"כ היראה ברוממותו; והיראה הזאת לא תוכל להרשותנו לסרותו לעד על כל דבר שהוא שוא ושקר. ועל כן אנו רואים כי גם עובדי אלילים להראות אל גלוליהם יראת רוממותם, קראום לעדים כאשר כרתו ברית או נשבעו שבועה,

לתת על ידי זה חזוק ואמונה לדבריהם. כן עשו מלכי פלשתים ככרתם ברית עם אברהם ועם יצחק, כן עשה אברהם בשלחו את עבדו לקחת אשה לבנו, כן נשבעו יעקב ולבן וקראי אלהי אבותיהם לעדים, וכמה משלים עוד יש מזה בתורה קודם מעמד הר סיני, ויוצא מהם כי כבר מימי קדם קדמתה השבו גם עובדי עבודה זרה לעון פלילי לישא את שם אלהיהם לשוא ולשקר. ונוסיף לומר כי יש מפרשים שנותנים לדבור זה הוראה אחרת, והיא שלא לקרוא בשם אל מה שהוא שוא ושקר ר"ל האלילים, אך אם הדבר כן לא יהיה הדבור השלישי כי אם כפל ומשנה מה שכבר נכלל בקודם.

הדבור הרביעי הוא מיסב אל חובתנו להשלים את עצמנו בין מצד גופנו בין מצד נפשנו, כי בנוחנו יום אחד בשבוע, נחדש כחותינו מעת לעת, לבלתי בלותם מכל כל בלי מגמה אחרת כי אם לרדוף אחרי הבצע להרבות ממנו, ונבקש ג"כ להשלים ולהזק כחות נפשנו בתפלות ובלמודים ובמעשים טובים, ובכל מה שהוא ראוי לעזרנו בקנין המדות הטובות והישרות, כי זה פרי כל קדושת שבת וימים טובים, והחובה מוטלת עלינו לא בלבד לדרוש הטובות האלה לנו, כי גם להנחילן לכל בני ביתנו, וגם למשועבדים לנו, ובמה שנוגע אל הגוף, גם לבהמותנו.

אמנם אף אם נוכל לשער שגם אבותינו ובני משפחתם ועבדיהם הדלו ממלאכתם פעם בשבוע, כי ין הוא אומר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים אשר שם נתנו עליך עבודה קשה בלי מרגוע, ושם נסית כמה נצרך לאיש הפסק ממלאכתו לפרקים, כי כבדה עליו עד מאד העבודה התמידית, אין בידינו להוכיח בראיות נוצחיות שהדבר כן, אבל גם בלי החזיק בהנחה הזאת נוכיח בבירור כי גם הצוויו הזה איננו דבר חדש, ושהיה נודע לכל הפחות לבני ישראל קודם מתן תורה אעפ"י שהוא מצוה שכלית שאולי אין לומר עליה שאף אם לא הודיעה האל לבני אדם, היו בלי ספק מוצאים ישרה והכרחיותה מעצמם, כי הפך מזה רואים אנו עתה בעינינו לדאבון נפשנו, המון העם רומסים ברגליהם המצוה היקרה הזאת, ורודפים ברב עוז ותעצומות אחרי ההבל, ואינם שומרים לא שבת ולא מועד, רק נוטים כולם אחרי הבצע, ובלתי אל המטון עינימו. ואמנם אפס ממה שנוכל לומר על הדבור הרביעי הזה, עם כל חשיבותו ורב ערכו, שאפילו אם לא היה כבר נודע לעם, בעוד שהדברים האחרים היו כבר ידועים לו לא היתה נצרכה מראה גדולה ונוראה כל כך לצוות אותו בלבד כי היה כדאי להודיעו אל העם על ידי משה ככל שאר המצות והחוקים הנוגעים אל מועדי קודש, וכמו שנכפל אחר כך כמה פעמים, יש להוכיח בבירור כי מצות השבת היתה בעליל ידועה לעם קודם מעמד הר סיני, כי הזהירו בה בני ישראל כבר במרה בירידת המן, באמור משה אל העם כי שבת היום לה', ששת ימים תלקטוהו וכיום השביעי שבת לא יהיה בו, וכבר ממה שבני ישראל, בלי שום הזהרה וצוויו מצד משה, לקטו מעצמם ביום הששי לחם משנה, שני העומר לגלגלת, נראה ששמירת השבת בלי עשות בו מלאכה לא היתה להם דבר חדש, שאם לא כן איך עלה ברעתם ללקוש לחם משנה למען לא

יצטרכו ללקוט ביום השביעי? ועוד נוסף לומר שאם עד היום ההוא לא ידעו בני ישראל ולא שמעו מקדושת השבת, איך אמר להם משה בפתע פתאום, הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מחר! למי דבר על המצוה הזאת? ואחר כך הוא אומר ראו כי ה' נתן לכם השבת, מתי נתן? ואם נאמר שזויה כבר רמוזה במה שאמר האל למשה והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה לחם משנה, ושמשה שכה להודיע הפרט הזה אל העם, (וזה היא ג"כ השערת בעלי התוספות, עיין שבת פ"ז עמוד ב' בשולי היריעה) ולכן אמר, הוא הדבר אשר דבר ה', כשהגידו לו שהעם לקט לעצמו לחם משנה; אפשר שמצוה גדולה וחשובה כזאת, אשר היתה כדאי למצוא אחר כך מקום בין עשר הדברים תתן בלבד על ידי רמז, ושמצווי האל ללקוט לחם משנה ביום השביעי, יקראהו משה שבתון שבת קדש לה', ויצוה לעם לשבות בו? מ"מ אם שנניח ההשערה שהשבתה מכל מלאכה ביום השבת היתה כבר ידועה מקודם לבני ישראל, כמו שיוצא ממה שאמרנו, אם שנאמר שנתנה להם פעם ראשונה בירידת המן, לא היה עוד הצווי דבר חדש כשנתן לעם על הר סיני; ואי אפשר לומר שאולי היתה ירידת המן אחרי מתן תורה, וכי אין מוקדם ומאוחר בתורה, כי ירידת המן מצאה מקום בין אלים ובין סיני בחמשה עשר יום לחודש השני, ומתן תורה על הר סיני בחודש השלישי, ואין להרהר אחר מה שנוכרה מצות שבת בפרשת ויכלו בסיפור הבריאה, כי כן עשה משה בתקנו את ספרו, להבב המצוה לקוראים ולכתבה על לוח לבם. יוצא מזה שגם צווי קדושת השבת לא היה דבר חדש לבני ישראל בשעת מתן תורה.

ונבוא עתה לדבור החמישי הכולל מצות כבוד אב ואם, והוא המעביר לחובות שבין אדם לחברו, כי חברי האדם היותר קרובים אליו הם בלי ספק בני משפחתו, ואם הדבור הרביעי רומז לחובות ההורים נגד בניהם, בצותו אותם לתת להם מנוחה ביום השבת והוא צווי הנוטה כמו שאמרנו למעלה, להחלפת כחות הגוף ולהשלמת כחות הנפש, וזו היא מגמת כל חיי האדם; הדבור החמישי מצוה לבנים לכבד הוריהם. ויען כי החובה הזאת מוטלת גם על הקטנים, אשר רצונם אין עוד שלם וחזק כל כך לעשות מה שהוא טוב רק טפני שהוא טוב, שלא על מנת לקבל פרס כמו שהיא חובתנו באמת, על כן הוסיף הכתוב שכר הבנים המכבדים הוריהם והוא אריכות ימיהם, אשר ממנו נלמד עונש הבלתי מכבדים אב ואם המתים בלא עתם, אם על ידי אדם, כי המקלל אביו ואמו מות יומת, אם על ידי שמים; ואין ספק כי השכר והעונש הזה, אינם מוסבים לכל איש ואיש בפרט, כי גם לאומה בכלל, כי על ידי כבוד אב ואם יתחזק קשר האהבה והשלום בין כל בני משפחה ומשפחה, ובדרך הזה גם הצלחת האומה תרבה ותתחזק והראיה תיבות על האדמה וגו'). וחובות ההורים לבניהם די להם ברמז, כי אהבת אב ואם ליוצאי הלציהם הוא דבר בלתי נעדר, ומצווי גם אצל הבהמות, ובפרט אהבת האם לפרו בטנה, אשר הוא היותר עמוק ויקיר בין כל רגשי לב בני אדם, ובצדק אמרו אב ואם דים למאה בנים, אבל אלף בנים אינם כדאי

לאב אחד ולאם אחת, מה שאין כן באהבת הבנים ויראתם להוריהם, אשר על כן נתן האל לצווי זה מקום בין עשרת הדברים ונכפל פעמים אחדות כי מציאותו גדולה ועיקרית מאד בהיותה יסוד המשפחה, אשר היא יסוד החברה האנושית, וגם העיקר המוסרי הזה היה בלי ספק גלוי וידוע ומלומד לדורות הראשונים, וראיה לדבר קללת נח את חם אשר הקל ופגע בכבודו, וברכתו את שני בניו האחרים אשר התנהגו כהוגן נגד אביהם וכבדהו. ואעפ"י שהדבר הזה הוא ברור כצהרים, לא אוכל להתאפק להביא עוד איזה משלים אחרים לחזקו ולאמצו. יצחק אבינו אשר לא היה ביום העקדה כל כך קטן כמו שהמון העם רגילים לחשוב, לא חשך עצמו ממות לשמוע בקול אביו המכין עצמו להעלותו לעולה; ואם תאמר שדעת יצחק היתה לעשות רצון האל ולשמוע בקולו, אשייבך כי לא אליו דבר ה' כי אם לאברהם ואם הבן האמין לדברי אביו בעינים עצומות בדבר הנוגע להיותו, הלא זו ראייה ברורה על כבדו אותו? עשו שומע בשמחה רבה בקול אביו המצוה לו ללכת לצוד לו ציד להביא, ובוכה בדמעות שלישי בשמעו שאביו ברך את יצחק, והולך אחר כך לקחת לו אשה אחרת על נשיו, כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו; יעקב שומע בקול אמו היועצות אותו לבוא נגד רצונו אל אביו לקחת את ברכתו, ואחר כך ללכת פדנה ארם מפני עשו אחיו; יוסף שומע בקול אביו המשלחו לראות את שוים אחיו מעבד, אעפ"י שידע שנאתם לו; ומדברי יהודה לאביו בכנען וליוסף במצרים, ומכל הכבוד אשר חלק יוסף לאביו ברדתו למצרים, ומטה שהלך לקברו בארץ כנען, ומכמה וכמה משלים אחרים, נראה כאמת ברורה וגמורה כי גם לדורות הראשונים היתה המצוה הזאת ידועה ומלומדה.

ונתבונן עתה על הדבור הששי ועל השביעי ועל השמיני המוסבים לכל מה שנוגע ליסוד מציאות האדם והחברה האנושית והוא החיים והשלום והכבוד. הדבור הששי מצוה עלינו שלא לאבד שום אדם, וגם לא את עצמנו לדעת, כי לא נאמר לא תרצח את חברך, כי אם לא תרצח סתם, רוצה לומר לא תאבד שום אדם לדעת, אם כן גם לא את עצמך. השביעי אוסר לנו כל מיני זנונים בכלל ועם אשת איש בפרט, כי לא מצאנו שם ניאופים בכל התורה כולה כי אם על אשת איש (ויקרא כ' י') ויען כי אשתו של אדם היא חלק מחייו ומהיותו, כמו שכבר אמר הכתוב והיו לבשר אחד, בא הצווי הזה תכף אחר לא תרצח, כי המסית אשת חברו ובא עליה, נוטל חלק מחייו, ועוכר שלום ביתו אשר הוא טובתו היותר גדולה ויקרה, כי אשת חיקו היא רעותו וחברתו הנאמנה, ובלעדיה אין לו שמחה, וכל שלותו נכזבה; ועל ידי ניאופיה, האשה מביאה אל תוך ביתה בני זנונים שאין להם חלק ונחלה עם יתר בניה אשר זרע אמת המה ועל ידי זה גם נכסי איש נזקים, וכבודו נתן לאהר, והיה למשל ולשנינה תוך כל בני עמו; אם כן בצדק בא הצווי הזה בין לא תרצח ולא תגנב, כי אשתו של אדם לא בלבד היא חלק מחייו כי גם כבודו ונכסיו תלוים בה. הצווי השמיני מזהיר אותנו לבלתי הקנות לעצמנו נכסי שום אדם נגד רצונו או

בלי דעתו, בין בחזקה בין במרמה בין בכל אופן שיהיה, כי כל מה שאיש אחד קנה לו ואתו בו, הוא קנינו ואחותנו. ואין איש אחר רשאי לשוללו ממנו, ודיני הקנין והאחווה הם בלי ספק יסוד החברה האנושית, כי אם יהיו נכסי איש וממונו תלואים לו מנגד, לא ייעף ולא ייגע להרבותם, ולא ירהיבהו מאומה להיות עמל תחת השמש, ועיי זה מצעד שלמותו יאחר, גם אם לא ישבת מכל כל אבל אם חייו ושלומו ביתו כבודו וממונו יהיו בטוחים מכל צד ומכל נזק, אז יוכל כל איש ואיש לעמול ולעבוד בטוב לב ובזריזות כי האמת והשלום ימשלו בארץ, ועל פי הענינים האלה גם מעמד החברה ישגה ויפרוץ. ואין ספק שכל מה שנכלל בשלשת הדברים האלה היה כבר נודע לכני אדם מראשית היותם כי קין נענש על הרגו את הבל אחיו ופרעה בקש להרוג את משה על אשר הרג את המצרי, ודי לנו להעיד כי האל בעצמו הזהיר לבני נח לאמר, שופך דם האדם באדם דמו ישפך מאמר הכולל לא האסור בלבד כי גם עונשו; וגם הניאוף היה דבר נכזה ונמאס כי כן ראינו ביהודה שבשמעו ניאופי תמר, אשר הוגדו לו לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזוננים, שזו היא הראיה הברורה על עונה, לא אחר להרוץ ענשה היותר קשה, באמרו הוציאוה ותשרף; ומפני מה הגיד לנו הכתוב עליו, שאחרי הכירו צדקתה, לא הוסיף עוד לדעתה? הלוא מפני שהיא ככלתו אסורה לו מצד המוסר וגם אולי מצד הדין כי לפי הנראה כבר נקטנו על הענין הזה דת ודין כמו שנוכל לשער מזכות תמר להנתן לאחי אישה, והיא מצות היבום אשר נתנה אחר כך לבני ישראל בכל פרטיה על ידי משה. האלהים מגיד לאבימלך שהוא בן מות על שרה אשר לקח והיא בעולת בעל, והוא משיב לו הגוי גם צדיק תהרוג? וכוה מודה אבימלך שאם היה לוקח לו אשה בדעתו שהיא בעולת בעל, לו משפט מות, והצווי לא תנאף נאמר בדרדוק על הדבר הזה. בני יעקב הכו את עיר שכס על אשר טמאו את אחותם כי נבלה עשה שכס בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה, וכשחרה במ אף אביהם על זה, ענו לו הכזונה יעשה את אחותנו; היש ראייה ברורה מזאת על חובת כיבוד הבתולות? יוסף מאן לשכב עם אשת אדוניו ואומר לה, איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים; ויעקב מוכיח לפני מותו לראובן על עונו שחלל יצועיו. ומי לא יניח על פי הרברים האלה שצווי לא תנאף היה כבר נודע ומלומד לפני מתן תורה? ואף על פי שלא יוכל ליפול בלב אישה שהשערה שאיסור הגנבה לא היה נודע לדורות הראשונים ושבעת ההיא לא היה חרפה בזויה ועון גדול לאיש לשלוח ידו במלאכת רעהו, נוטיל עם כל זה לחזק ההנחה הזאת על ידי מופתים בלתי מסופקים. כשהלך יעקב מעם לבן, גנבה רחל את התרפים אשר לאביה, אך הובישה להוריע עונה גם לאישה, וכשבא לבן ואמר לחתנו למה גנבת את אלהי, יעקב, אשר לא ענה ללבן דבר על כל תלונותיו, כי מה שאמר אליו עד עתה היה אמת, נעצב מאד על כי נתנו לבן כגנב, ואמר לו עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, הכר לך מה עמדי וקח לך; הלוא נראה בבירור מזה כי הגנבה לעון גדול נחשבה,

לא בלבד לעיני יעקב כי גם לעיני לבן ? וכאשר יצא לבן מאהל רחל בלי מצא את התרפים, כי היא צפנתם, החל יעקב לריב עם לבן, כי חרה לו עד מאד שחזתו יהשכהו לגנב. כאשר שלח יוסף את אשר על ביתו לרדוף אחרי אחיו ולהוכיחם שגנבו ממנו את גביעו גביע הכסף המונה באמתחת בנימין, ענו קול אחד ואמרו, הלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה, ואיך נגנב מבית אדוניך כסף או זהב ? אשר ימצא אתו מעבדיך ומת, בדקדוק כדברי יעקב ללבן. היוכלו לאמר לו כדברים האלה, אם לא היה אצלם אמת ברורה וגמורה שעון פלילי הוא לאדם לקחת לו ממון רעהו, ושלא היה אפשר שאחד מהם יביא עליו חטאה גדולה כזאת ? מן המשלים האלה נראה בכיורו שגם כל האיסורים הנכללים בשלשת הדבורים האלה היו כבר ידועים ומלומדים לדורות כאשר אמרנו.

הדבור התשיעי אוסר לענות עד שקר, כי האדם נוזק בכבודו ובממונו אם ייחסו לו מעשים אשר לא עשה, או אם ישיתו עליו הטאת אשר לא חטא, ואין ספק שגם האיסור הזה נודע לדורות שקודם מתן תורה, וגם אם אין אנו יכולים להביא על זה מופתים גלויים על ידי איזה מעשה, נוכל להבינו בנקל מתוך דברים אחרים. כבר העידותי למעלה על מריבת יעקב בלבן אשר חשבו לגנב, ועתה נתבונן עוד על המאורע הזה ונחשבהו מצד אחר, התרפים נגנבו באמת מבית לבן, אשר בחשבו כי יעקב גנבם, בצדק הוכיחו על זה בסוף כל שאר תלונותיו, להודיע לו כי הדבר הזה הוא הקשה מכולן, שאם הצליח לבן להוכיח שיעקב גנב ממנו את התרפים, הרשות נתנה לו להניח גם כן שגנב ממנו גם דברים אחרים. אבל ליעקב שלא ידע עון רחל, נראו דברי לבן כעדות שקר עליו, על כן חרה אפו עליהם; ולבן בהבינו שגרע הרבה מכבוד יעקב, בקש להצדיק עדותו, ומשש בכל כלי יעקב למצוא את התרפים, ובראותו כי אינם, הבין כי שקר ענה ביעקב, ועל כן לא היה בו כח לענות לו שום דבר על כל תוכחותיו, וכשכלה יעקב לדבר, אמר לו הכף ומיד לכה נכרתה ברית אני ואתה. נראה מזה כי לבן הכיר את עותתו נגד יעקב בכלל, ובשקר אשר ענה בו בפרט, וקצף יעקב נגד לבן, וחפץ לבן לשכך חמתו, הנה הנם ראייה ברורה כי זה וזה חשבו עדות שקר לעון פלילי — כשראה יוסף את אחיו והכירם ובנימין אין ביניהם, חשב שאולי עשו לבנימין כאשר עשו לו, כי בדין אמר בדעתו, שאחרי העלמו, נפש אביו התקשר בנפש בנימין, ושאהבתו לו תרב מאהבת כל יתר בניו, ועל כן לא האמין בדברי אחיו אשר אמרו לו הקטן את אבינו היום, וחפץ לראותו בעיניו, ונתנם כמרגלים את הארץ, ובוה ענה בס עדות שקר, ועל כן אמר הכתוב וידבר יוסף אתם קשות, וגם הם אמרו אל אביהם דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ, נראה מזה כי דבר קשה הוא לאיש לשמוע שמעידים עדות שקר עליו; ואם לא היה שאחי יוסף יראו מפניו, כי זרים היו בארץ נכריה אין ספק שהיו עונים לו גם הם בדרך קשה על אשר גרע מכבודם, בתתו אותם כמרגלים, כמו שהודיעו אחר כך תוקף קצפם לאיש הנשלח אחריהם לבקש מאתם

הגביע, והוא שקר ענה במ באמרו להם שגנבוהו, וענו לו איך נגנב מבית אדניך כסף או זהב אשר אין לנו צורך בהם, כי גם הכסף שמצאנו באמתחותינו השיבנו אליך. אבל המשל היותר ברור על עדות שקר הוא מה שאמרה אשת פוטיפר לאישה על יוסף בא אלי העבד העברי לשכב עמי; ומי לא יניח שאם ידע אישה כי שקר ענתה ביוסף, היה מעניש אותה ומעכב אתו את יוסף, אשר בגללו ברך ה' את בית המצרי? ואפשר לומר ג"כ שהבין פוטיפר כי שקר ענתה אשתו ביוסף, כי עזיבת הבגד איננה ראייה ניצחת על אמתת דבריה, אבל לא הפיץ להצדיק עבדו נגד אשתו שאולי חשק בה, או היתה בת אחד מאצילי הארץ ועל כן הראה עצמו כמאמין בדבריה ונתן את יוסף במשמר. וממה שאמר יוסף לרב הטבחים וגם פה לא עשיתי מאומה, ולא בלבד לא עשה מאומה ממה שיוכל להצדיק ענשו, כי גם שמר נפשו מעון פלילי, נראה בבירור חומר עדות שקר המביא יסורים על איש צדיק, ואיך נוכל להניח שלא היה נחשב לעון כבר בימים ההם מעשה הגורם רעה לאיש צדיק? והלא כבר אמר אברהם אבינו לאל, בבקשו רחמים ממנו על ערי הכנר, האף תספה צדיק עם רשע! מכל מה שאמרנו נוכל לשפוט שגם עדות שקר, אף על פי שאין בידנו להביא איזה מעשה המורה ענשו בבירור, נחשב לדבר מתועב ובזוי כמה דורות קודם מתן תורה, ושגם הראשונים ידעו והבינו שאיש נאמן וצדיק לא יעשה מעשים מאוסים ומתועבים כאלה, וכן אמר אבימלך לאברהם מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי, כי באמת כעדות שקר ענה אברהם באבימלך ובעמו בחשבו כי אין יראת אלהים במקום ההוא ושיהרגוהו על דבר אשתו בעוד שלא היתה הדבר כן.

הדבור העשירי אוסר לאדם לחמוד כל אשר לרעהו, והוא יסוד ושורש לכל הקודמים, ומפני עקריותו וגודל חשיבותו מצא מקום אחריהם כחותם ואחרית לכולם. ואמנם החמדה (והתבה הבאה ממקור חם מורה חזקה וקשיוטה) היא המולדת רוב העונות והחטאות, כי ההולך אחר המדותיו ומבקש למלאותם, בא בנקלה להיות נואף ורוצה, גונב וחומס לכל, וגם לאביו ולאמו, נושא שם ה' לשקר, מעול ובוצע בצע, ועונה עדות שקר באחיו להעמיס עליהם משא עונותיו, ואין צורך לומר שאיש כזה איננו יכול לעבוד את האלהים, כי יצרו הרע הוא אלהיו אשר הוא עובד, ולו הוא משתחוה, ובלי ספק יפול ברשתו מכל כל, ונפשו לא תנצל מרדת במעמקי מצולות ים הרשע והחמס. ויען כי החמדה מסתתרת בקרב איש ובחדרי לבו, ואיננה נראת לחוץ, כי איננה מעשה חמרי, רק אחד ממצבי הנפש המופשטים, לא נוכל לשפוט אם איזו חמדה בוערת באיש אם מעשיו לא יראנה לנו בבירור, והמשלים על עון החימוד הם כל כך מרובים כמעשים הרעים עצמם, אלא שהמעשים אינם נקראים על עון החימוד אשר הוא שרשם ועיקרם באמת, כי אם על שם המעשה עצמו היוצא מן הכח אל הפעל. דרך משל הגנב נקרא על גנבתו והנואף על ניאופו והעונש על המעשה שעשו, כולל גם כן עונש החמדה אשר היתה יסוד המעשה ושרשו, כי באמת

הגנב עבר תחלה על לא תחמד ואחר כך על לא תגנב, וכן הנואף עבר תחלה על לא תחמד ואחר כך על לא תנאף, רק מכל מקום זה וזה נקראו על שם מעשיהם החמריים, ולא על שם חמדתם המופשטת. יוצא מזה שאי אפשר שלא נודע גם לדורות הראשונים שאסור לאדם לחמוד כל אשר לרעהו, כי בלי ספק ידעו כבר בעצמם על ידי נסיון, שהחמדה קורמת לכל המעשים הרעים המסתעפים ממנה, ובחנו גם כן כי ממנו תוצאות כל רשע. ואם תאמר שאולי חשבו הראשונים שהחמדה בלי מעשה אינה חטא, בעוד כי לפי הדבור העשירי החמדה בעצמה היא חטא, אשיבך שאין הדבר כן, כי אין בכוחנו למחות היות החמדה בנפשנו כי היא באה לנו מבחוץ דרך החושים, או גם כן על ידי הסתעפות המחשבות, וזה וזה הם מאורעים המתהווים בלתי רצוננו וגם נגדו, ואין לנו לתת דין וחשבון על דבר הבלתי תלוי ברצוננו, אבל תקף ומיד כשהיתה החמדה בנו, החובה מוטלת עלינו לחסמה ולהכניעה לבלתי תתגדל ותתנשא ותכניע אותנו תחת ממשלתה; ואם הדבר הזה לא נעשה לה, אז אשמים אנחנו, כי קיום החמדה בנפשנו נחשב לנו לחטא, אפילו אם איזה מונע יעצור בעדנו מלהוציאה מן הכח אל הפעל. אבל אם אחרי הולדה בנפשנו נשתדל לכונן אותה להשתעבד לרצוננו, ר"ל אל חוקי המוסר שהם רצון האל, ונכריחנה לעובדו למען נשאר חפשים ממנה, כאילו לא נולדה בנו לעולם, אז לא בלבד לא תהיה היות החמדה נחשבת לנו לעון, כי בזה לא הרשענו, כי גם מלחמתנו נגדה לבטלה, לזכות ולצדקה תחשב, וזה היא המלחמה המוסרית הנקראת מלחמת היצר, כי באמת אם נצליה לנצח החמדה פעמים רבות סוף סוף לא תתהווה עוד בנו, וזה מה שקראו רז"ל מיתת היצר. מכל מקום גם מעונש החימוד יש להביא משלים מספרי קדשנו לפני מתן תורה. עשו בחמדתו לאכול ולשבוע מכר את בכורתו ליעקב בעד פת לחם ונויד עדשים, כי חשב בלבו שבהיותו איש יודע ציד איש שדה וחרף נפשו למות, ימות לפני אביו ולמה זה לו בכורה, אך בראותו כי האריכו ימי חייו ואביו זקן בא בימים, עד כי הקריבו ימי אביו, הטיב חרה לו על אשר עשה, וסבל את ענשו, והלך לו אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, כי זה משפט הבכורה, שהבכור יוסיף למלא מקום אביו, ואחיו ישבו תחת משטרו, או ילכו להם למקום אחר. שכס בן חמור ראה את דינה ונפשו חשקה בה, ותחת עצור רוחו ותת רסן לחמדתו עד שאלו את דינה מעם אביה, לקח אותה וישכב אותה ויענה, ועל ידי זה הביא כלה עליו ועל עמו. ראובן בחמדתו ובפתחותו עלה משכבי אביו שהוכיחו על זה לפני כל אחיו לפני מותו, ולא הכיר את בכורתו, ואמר לו אל תותר שהוראתו אין ראוי אתה שאותירך על אחיך אעפ"י שאתה ראשית אונג, כי לא בלבד יתר שאת אתה כי גם יתר עו. וכל אלה ואחרות שאין כאן מקום להזכירן, ראיות ברורות הנה על הצרות הטביא עליו האדם הבלתי מושל על יצרו, ומבקש למלאות מאויו מאווי רשע הבוערים בו. — מכל הראיות ומכל המופתים אשר הבאתי עד הנה, נוכל עתה לגזור אומר ולהרוץ משפט כי כל מצות עשה ולא תעשה הנכללות בעשרת הדברים, היו כבר ידועות

לדורות קודם מתן תורה, ואף אם לא הבאתי עליהם משלים כי אם מספורי התורה, שכל מה שהיה נודע לבני ישראל, אשר לא היו לגוי כי אם אחרו צאתם ממצרים, היה נודע גם למצרים וליתר גווי הארץ, וראיה על זה שטרם היות בני ישראל לגוי, קבעו המצרים בארצם את משפט המתים, והוא שאהרי מות איש או אשה, הוציאו את גייתו ברחובות עיר, והעמידו דיינים המופקדים לשמוע כל מה שיאמר המון העם על המת, ואם הרוב ישבחוהו ויהללו מעשיו, ותמים ופועל צדק יקראוהו, יחננו את גופו להעמידו לדורי דורות, ואם לא היאורה ישליכוהו, כי לפי אמונת המצריים, הנשמה לא תתקיים כי אם בהתקיים הגוף אשר שכנה בו ובכלותו תאבד; ובמשפט הזה העמידו לא בלבד דלת וזלות העם, כי גם המלכים והרוזנים ומושלי ארץ, ורבים גם מאלה הושלכו אל היאור לפי סיפורי תולדות המצריים. ואיך יכלו המון העם והדיינים עצמם להצדיק או להרשיע אם אלה ואלה לא ידעו עוד להכהין הטיב בין טוב לרע לפי כללים ישרים ומתקבלים לשכל וללב? ולא בלבד חוקי המוסר, כי גם האמונה באחדות האל היתה נודעת להם, רק לא אבו להטות לה אונם ובחרו בעבודת האלילים, כי על ידה, ר"ל לפי חוקותיה, יכלו ללכת אחרי שרירות לבם הרע, ואחרי חמדוניהם היותר קשות ורעות, ולא הוצרכו לתת מעצור ומחסום למאויי נפשם, מה שעשו החסידים והצדיקים הנבררים שבהם, אשר במדותיהם הישרות ובמעשיהם הטובים, זכו להיו נצה אפילו אם האמינו באלהים אחרים, כי כן הדעת נותנת, וכן הורו לנו רבותינו. חסידיו אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא" וכמו שדעת מצות האל וישרן לא הספיקה להוליד את בני ישראל תמיד בדרך טובים, ולמנוע רגלם מדרכי רשע; כי פעמים הטו מנתיבות יושר כמעט הגוי כולו, ויעשו כמעשי הגוים אשר סביבותיהם, מ"מ לא טבעו כל כך במצולות הרשע והתועבות, כי המאור שבתוכם ר"ל אמתת האמונה הטמונה בלבם, הקלה לכל העם מקצה לשוב אל הדרך הנכונה והישרה כיהירי סגולה שביניהם אשר לא נטשוה טעולם; כן המשכילים והישרים בלבבותם בין עובדי עבודה זרה, הצליחו בוך שכלם ובתם לבבם להדריך רגליהם בנתיבות יושר המוסר, אעפ"י שאמונתם כוזבת, בעוד שהמין העם הבלתי הגון לישא את מחשבותיו על כנפי הדעת וההגיון, לא מצא לא באמונתו ולא בשכלו מתג ורסן לנטייתו ולמדותיו הרעות, וטבע ביון הרשע בלי תקוה להרים עצמו כמנו. וכמו שכל מיני עון ופשע וחטאה אשר היו סבת המכול נכללים בדברי הכתוב ותמלא הארץ חמס כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, כן נכללו כל מיני יושר וצדקה חסידות ותמימות בדברי הכתוב הנאמרים על אברהם, וישמור משמרת, מצותי חקותי ותורותי, אשר עליו אמרו רז"ל קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא נתנה, כי בחכמתם הבינו ולמדו שפרי כל המצות היא טהרת הנשמה מכל חלאת הרשע והמדות הרעות, ושרק זאת היא הדרך שיבור לו האדם להגיע אל האושר האמתי בעולם הזה ובעולם הבא. ומי אלה הבוערים בעם שיאמרו שאברהם קיים כל תרי"ג מצות אפילו התלויות באחות

הארץ או שנתנו אחרי איזה מאורע, כמו חוקי הפסח, ולולב, וסוכה, וזיצית ותפילין, וכיוצא בהן, ולא יבין שדעתם ז"ל לומר שהאבות באו אל המעלה היותר גבוהה ואל התכלית האחרונה בשלמותם, אשר לא יכלו לעברה אפילו אם כבר נתנה להם התורה, ואם היו שומרים אותה, כי אין לחוקי האל ולמצותיו מטרה אחרת, כי אם למחר ולהחיש מצעד שלמותנו המוסרית, להגיענו אל האושר התמידי בחיי נצח. ואם באמת גמור ידעו מה שהוא טוב, ידעו ג"כ הפכו שהוא רע והתרחקו ממנו; ובכן לא היו אבותינו צדיקים וחסידים לערך בני דורם בלבד, כמו שאולי היה נח, שעליו נאמר שהיה צדיק תמים בדורותיו כמו שאמרנו, כי אם צדיקים וחסידים לצמיתות ובהחלט גמור, עד כי ראויים הם להיות למשל ולמופת גם לנו שהוא נוהג בצדקה וחסידות לדורי דורות, אפילו אחרי המצעד אשר כבר צעדה ותצעוד קדימה חכמת המוסר, על פי החוקים הפתרונים הנמצאים בספרי קדשנו.

ועתה ממה שהוכחנו כי כל המצות הנכללות בעשרת הדברים היו כבר ידועות לדורות קודם מתן תורה, ושרבים מן הבלתי מאמינים באחדות האל שמרון באופן שזכו להחשב כצדיקים ותמימים, נראה ברור שדתי המוסר ובפרט היותר פשוטות, נודעו מימי קדם קדמתה לבני אדם, ואם כן היה ביד כל איש ואיש לשמרן, כאשר עשו מקצתם; ויען אשר לא בלבד לא שמרון, כי גם עברו עליהן, והרכבו לעשות מה שידעו שהוא רע, במשפט באה עליהם עת פקודתם ונענשו, בין אם העובר על אחת מהן או על כולן היה איש אחד, כמו אדם וקין וזולתם, בין עם אחד כמו יושבי ערי הכנר, בין הדור כולו כמו דור המבול, ונפלה זענת האומרים שלא היה כדן לענשם על אשר לא שמרו מצות שלא ידעו, כי מכל מקום היו יוצאים ידי חובתם ונקיים מעון, אם היו עושים המעט שהיו יודעים שהוא טוב, ומונעים עצמם מהפכו שהוא רע לשמור ולעשות לכל הפחות החובות הנכללות בשבע מצות בני נח; וגם לעת עתה שהידועות בענינים האלה פרו ורחבו מני יום, אין מבקשים מן האדם יותר ממה ששכלו ומדעיו נותנים לו, ואמרו ר"ל אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות. והראיה שהמצאת אנשי אמת גם בתוך רשעים וחוטאים היה כבר בעת ההיא דבר טבעי ומצוי לרוב, הוא מה שאמר אברהם לאל בהתפללו אליו על יושבי סדום, אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר (סדום לברה!) האף תספה ולא תשא למקום (לכל ערי הכנר!) למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה; ויוצא מזה שהיה נראה בעיני אברהם כדבר זר ושאי אפשר להאמין, שלא ימצאו בסדום חמשים צדיקים, אף על פי שכבר הודיע לו האל כי חטאתם כברה מאד. אך דרכי בני האדם רובם ככולם ומעליליהם הראו בעליל, כי מועצות מוסר וצדק הבאות להם מהתבוננותם ומרגשי לבבם, לא היו עדיין חזקות כל כך להלחם נגד תוקף יצרם ולהרחיקם מן העברות, ובאמת החכרה האנושית היתה בימים ההם כאיש בימי ילדותו; ואין להניח שילד אחד הנעזב ביד יצרו, בלי תוכחה ומוסר בלי לקח ולמוד, יוכל בכח שכלו והגיונו בלבד לדעת ולהבין מה שהוא טוב, ולקחת מוסר רק מאיזה ילדים טובים, וללכת אתם בדרכי יושר

ולהתרחק מדרכי חשך, כי גם אם לא נאבה להרוץ משפט לאמר שבודאי יהיה רשע, מכל מקום ההנחה היותר קרובה לאמת היא שכן יהיה, כי רגליו לרע ירוצו, ויתחיל לעשות ולהתנהג במה שהוא טוב ומתוק לו לשעה, כמו שאנו רואים בעינינו שעושים כמעט כל הילדים בלי חשבם תולדות מעשיהם, ובלי דעתם כי לרוב אחרית השמחה תוגה וכי בנפשם הם.

ואמנם גודל הסכנה לפיול ביד היצר ולעשות הרע, תלוי לא בלבד במה שהרע מתחפש תמיד בבגדי הטוב, ושאינו מכיר לא דת ולא רסן לא מתג ולא גבול, כי גם במה שהעברה היא לרוב מתוקה וערבה עד מאד בשעה שאנו משביעים תאוותינו, בעוד כי הטוב מבקש ממנו לתת להן מחסום ולכופף אותן להשתעבד לדתי המוסר האמתיות. כן דרך משל אמר שלמה מים גנובים ימתקו כי על ידי הגנבה יבואו לידנו כלים או מעות בלי שום יגיעה מצדנו, וכן בכל שאר העבירות הממלאות מאווי נפשנו, ועל כולן העריות, אשר עליהן אמרו רז"ל אפילו חסיד שבחסידים אין ממנין אותו אפטרופוס לעריות (ירושלמי כתובות פ"א דכ"ה ע"ד, ות"ב כתוב' י"ג חולין י"א נדה ל'), ורק אחרי ראותנו תולדות מעשינו, נוכל לשפוט שמעשה זה או זה רעים הם, בנסותנו לדאבון נפשנו, כי הרעות הבאות עלינו על ידיהם, והחרטה הנולדת בננו, מרות הן אלף אלפי אלפים ממרירות הנזירות והפרישות מהם, ושהעדנה והתענוג אשר הגיעו אלינו על ידם, אין נחשבים למאומה נגד הצרות והמכאובות אשר מצאונו בעדם, אף כי לפעמים התולדות רחוקות מאד מן המעשה, עד כי אין תמיד בידנו ליחסם לו, ושלא כל המעשים הרעים נענשים כבר בעולם הזה, ושחרטת החוטא מתמעטת ונחלשת בכל פעם ופעם שהוא שונה בחטאו, ושלפעמים תולדות מעשה טוב מראות אותו כאלו הוא רע וכן להפך.

אך מה שהקל במאד מאד לדורות הראשונים לטבוע בין מצולות הרשע, היא אמונתם הנכזבת באלוהות הרבה ועבודתם להם, כי ביחסם לאליליהם תכונות ומדות בני אדם, חשבו שגם הם ימצאו עונג במה שמתענגים בו בני אדם, ובפרט בניאופים, עד שבענין הזה הגיעו אל הקצה האחרון, כי הבתולות היותר יפות וחשובות הפקירו עצמן לעבודת הבעל, ובעוד כי המצוה מן המובחר אולי היתה לזנות עם הכהנים עצמם, להם הביאו מכל מקום הזונה את אתננה והכלב (והכל יודעים מה הוא מובן התכה במקום הזה) את מחירו כקדשים, מה שהתורה אסרה על כל פנים. וגודל תקפו של יצר בענין הזה נראה גם כן ממה שבני ישראל זנו אחרי בנות מואב, וממשלי שלמה, אף על פי שהוא בעצמו נתקלקל בתועבה הזאת, וממה שאמרו רז"ל (ת"ב סנהדרין פרק חלק ק"ב ב') על מנשה מלך ישראל שנראה בחלום לרב אשי ולמד לו מהיכא דבעי למשרא המוציא, ואמר לו רב אשי, מאחר דחכימיתו כולי האי מ"ט קא פלחיתו לע"ז והשיב לו המלך אם הות התם הות נקיט בשיפולי גלימן ורהטת אבתראי. ויען כי על ידי העבודה הבזויה והנתעבת הזאת היקרה מאד בעיני אנשים ונשים אשר מצאו בה תענוג גדול, רבו המעוברות והיה זה כמכשול למעשה זנוניהם,

ברו הכהנים מלבם, שהבעל, העליון בין כל האלילים, לא ישבע בצאן ומריא בחלב עתודים ופרים, כי אם בעולות אדם, ולכן הקדישו לו את ילדי זנונים אשר המה פרי עבודתם לו, והעבירום לכבודו באש; כי הבעל הוא המולך כמו שנראה מירמיה (י"ט ה') המוכיח את בני ישראל על אשר בנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל ונקבתו היא הבשת אשר גם עליה דבר ירמיה (י"א י"ג) ומספר חצות ירושלים שמתם מזבחות לבשת מזבחות לקטר לבעל; גם אם לא נשאל את פי ספרי תולדות הידו ויון ורומי, המספרים לנו שראש הגויה היה אצלם אליל נכבד פאָללוס או פריאפוס שמו, עד כי בנו לו בתי מקדשות ועבדוהו, וקדשו לו חגים פרטיים אשר לווחו בשירים ובמחולות ברחובות קריה; ובין חרבות בתי עיר פאמפיא, הנהפכה עם ערים אחרות על ידי הקאת אש היוצא מפי ההר ויוזב אצל נאפולי, נראים עוד היום שירי הבתים אשר ישבו שם האנשים הנקראים תורה בשם כלבים (ובלשון רומי cinaedus גם כן משורש canis ובלשון יון κυναῖδος ועל פתחם בולטת צורת האבר מעשה חרש אבן, וכל זה היה נהוג אצל שבעה העממים והביא עליהם עונש השחתתם, כנראה ממה שאמר משה פעמים רבות לבני ישראל, והזהירם שלא ילכו בדרכיהם ולא יעשו כמעשיהם, ולא יטמאו בכל אלה ולא יחניפו את ארצם, ובפרט על העריות הזהיר אותם לאמר כי כל התועכות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ, ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם.

ואם תאמר שגם בני ישראל אף על פי שידעו מצות האל והאמינו באחדותו, עם כל זה הלכו אחרי האלילים, והעבירו ביניהם למולך, ועשו כל התועבות אשר עשו העמים, אישיבך שיש הפרש גדול ורחב ידים בין בני ישראל ובין יתר העמים, כי בעוד שהעמים הלכו איש בשם אלהיו ועשו את כל התועבות האלה בחשבם לעבוד על זה הדרך את שקוציהם, ולמצוא הן בעיניהם, ועשו אותן כעבודה קבועה אשר קבלו מאבותיהם, ובלתי מתנגדת לשאר מנהגיהם, בני ישראל לא האמינו באלילים מעולם, ואמונתם באל יחיד מיוחד לא חסרה מעולם מתוכם מכל וכל לא בימי השופטים ולא בימי המלכים, בין מלכי יהודה ובין מלכי ישראל, ואם המלכים האלה התחזקו לנטוע בארצם עבודת אלילים, לא עשו זה מאמונתם בם, כי אם לבעבור בני השבטים היושבים תחת משטרם, יהיו עומדים ברשות עצמם, בין במה שנוגע אל עסקי המלכות בין במה שנוגע אל עניני האמונה, ולא יצטרכו עוד ללכת לבית המקדש אשר בירושלים, פן יתאחדו עוד הפעם עם אחיהם בני יהודה ובנימין, וישובו תחת שבט בית דוד, וכן אם העם הלכו בעקבות מלכיהם אם ממלכות ישראל אם ממלכות יהודה, לא היה זה מפני שנתברר להם כי האל אשר עבדו אבותיהם הוא אל שקר, בעוד שאלילי הגוים אשר סביבותיהם הם אלהי אמת, אלא מפני שעל ידי עבודת שקוצי העמים היה ביכולתם למלאות תאוותם ומפץ יצרם הרע, וזה מה שאמרו רז"ל על פסוק בכה למשפחותיו, על עסקי משפחותי לפי שנאסרו להם

עריות, ואמרו גם כן לא עבדו בני ישראל עבודה זרה אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא. וגם בימינו אלה רואים אנו בעינינו לדאבון נפשנו כמה וכמה מבני עמנו כופרים באמונתם ופונים עורף לאלהי אבותיהם רק על עסקי משפחות" להתחתן עם נכרים מחמת אהבת נשים.

וששכל האדם והגיון לבו אינם מספיקים תמיד להבחין בין האמת ובין השקר, וזה לא בלבד אם נדבר באיש אחד אפילו אם בעל שכל, כי גם במה שנוגע לזקני עם ושוטריו, נוכל לשפוט ממה שהיונים אשר היו בלי ספק בין העמים היותר מלומדים ומנומסים, לא חשו להתיר וגם לצות שיומתו כל הבנים בלתי בריאים ובעלי מומים, כי מגמתם לגדל רק בנים חזקים וגבורים ללמד יריהם לקרב, למען יוכלו להלחם בעד ארץ מולדתם ולהגן בעדה ולהרים ולהגדיל קרנה, ולא חשבו כי לא לבעלי זרוע לבדם להגיע אל המטרה הזאת, כי פעמים רבות לא יוכלו חילות רבים וגדולים לעשות בתקפם ובגבורתם, מה שעשה איש אחד הלש ורפה או בעל מום בכה שכלו ובעשתונותיו. כן גזרו היונים להתיר הגנבה ושלא יענש הגנב כי אם האיש אשר גנבו ממנו, וגם זה כדי שכל איש ואיש ינהג עצמו בזהירות ובחריפות וישים לב תמיד לשמור עצמו ובני ביתו עשרו וכליו מידי הפריצים והגזלנים, וההנהגות האלה יעשו מהירים ופקחים, ועל זה הגונים וראוים יותר ויותר למלחמה ולהתעסק בצרכי צבור באמונה בבינה ובהשכל. כן מצינו במלכי פרס שנשאו את אחותיהם ונאמר על המלכה סמיראמיס שנשאה את בנה, והתירה ליושבים תחת ממשלתה כל האסורות, למען תוכל גם היא למלאות תאוותיה ולהרבות את תזונתה, ואם תאמר שגם בני ישראל עשו כן, ואחז התיר את הערוה, ומנשה בא אל אחותו, ואמון בא על אמו (עיון ת"ב סנהדרין ק"ג ע"ב) אשיבך שגם אם כן עשו המלכים, והעם הלכו בעקבותם (עיון יחזקאל כ"ב י' י"א), מכל מקום הנביאים קמו נגדם ולא חדלו להתרעם עליהם ולהוכיחם על פניהם, למען ידעו הם וכל העם עמהם, כי כל התועבות והזנונים האלה, וכמו כן כל יתר המעשים הרעים אשר התנהגו בהם, מבעירים כס הרון אף אלהיהם, אשר לא ימנע מליסרם על זה בהביאו עליהם צרות רבות ומכות נאמנות, ובעשותו כס כאפו וכחמתו. צא ולמד מה שאמר נתן הנביא אל דוד בכואו אל בת שבע, ומה הגיע אליו מפני בואו אל אשת איש, ואם אל המלך כן, אל העם לא כל שכן. ומפני מה לא נהיתה כזאת ולא שמענו כאלה גם אצל שאר העמים, שיקומו בתוכם אנשי אמת שיוכיחו ברבים על פני הרשעים למען ישובו מדרכם הרעה ויעזבו את כל תועבותיהם, כמו שמצינו בספרי תולדותיהם שקמו להחיות בהם רוח אהבת ארץ מולדתם, למען יאזרו חיל לנקם נקמתה ולהצילה מיד אויביה ונוגשיה, בעוד כי נביאי ישראל הרפו נפשם למות, ועמדו בפרץ, וקראו בקול גדול בראש מרומים וליד שערים, נגד מלכים ויועציהם, נגד העם ושוטריו, קטון וגדול בלי משוא פנים, למען יעזבו אחיהם דרכיהם הרעים ועלילותיהם הנשחתות, וישבו אל ה' וירחמם ואל אלהינו כי ירבה לסלוח? אין ספק כי לא היה זה בקרב הגוים, יען כי לא

ירעו כשם מי ידבר הרוצה להוכיחם, כי האמונה באחדות האל תוליד גם כן בהכרח האמונה בדבריו ובמצותיו, בעוד כי המאמין באלהות הרבה, מסתפק תמיד שאולי מצות זה מתנגדת למצות זה, ואם יקום איש בשם אחד מהם ויוכיח לפני קהל ועדה על דבר אחד שהוא רע, לא יבצר מאיש אחר לעמוד כנגדו, ולחרוץ בשם אליל אחר הפך ממה שהגיד הראשון כמו שראינו בנביאי השקר הלא המה נביאי הכעל והאשרה, אשר נבאו תמיד לבני ישראל הפך ממה שנבאו להם נביאי האמת. וראיה לדבר שגם בדת הנוצרים אשר איננה כי אם תולדת דתנו, כי מאמינים הם כמונו באל אחד, כמו לרוב אנשי דברים אמיצי כת וברי לבב, אשר השליכו את נפשם מנגד לעמוד על המוסר, ודברו ברוח גבורה אל העם להרחיקם ממדותיהם הרעות, להגיד להם דפּים ולהחזירם למוטב; ואף אם איזה מהם עשה הדבר הזה בנפשו כנביאי ישראל אשר הרב אכלתם כאריה משחית, מ"מ לא היו תמיד לריק תוכחותיהם, כי דבריהם לפעמים עשו רושם, ובמשך הזמן שומעיהם לקחו מוסר, כמו שיסופר לנו דרך משל על אחד מקדושיהם פילימאכוס שמו שהלך בשנת ת"ג למנינם לקרקום של רומי, מקום אשר שם נלחמו העבדים נגד החיות, ואזר חיל וירד בין הנלחמים, ובהראותו לכל הנצבים את האוטללים הטרופים מושלכים ארצה ומתגוללים בדמם, הרים כשופר קולו, והוכיחם על פניהם בכל עוצם רוחו נגד המנהג הרע והאכזרי ההוא, ויקצף העם עליו, ויסקלוהו באבנים ומת, אך מן היום ההוא והלאה חדלו להיות ברומי מראות שעשועים כאלה. והעדר האמונה הזאת היא גם כן הסבה שאנשים גדולים ויקרי הערך במאד מאד, כמו פלאטון וסוקראטיס וציצירו ודומיהם, אשר הבינו בלי ספק שקר האמונה באלהות הרבה (ויש מזה ראיות נצחות). לא יכלו עם כל ישרם צדקתם וחכמתם להשיב את מצב בני דורם המוסרי, ולא עוד אלא שאחדים מהם נענשו מפני שבקשו להחליף במקצת מדות העם ומנהגיו. ובעוד כי אצל העמים לא היה שום קשר בין האמונה והמוסר כמו שאמרנו, שמירת דרכי המוסר המשפט והצדקה הלכה אצל בני ישראל הלוך וחסור או הלוך וגדול עם האמונה באחדות האל ושמירת מצותיו, וגם אם פעמים רבות רוב העם עזבו ארחות יושר ללכת בדרכי השקר, אמונתם באחדות האל לא נשתכחה מהם מעולם מכל כל, והמאור הזה שבתוכם סוף סוף החזירם למוטב.

ועתה אם האמונה באחדות האל היתה התנאי העיקרי וההכרחי לקבל ולהבין מצות ה' ולעשותן לעיני הגוים להיות להם למופת (דברים ד' ו'), לא היה עם תחת השמים הגון וראוי לתכלית זה בלתי בני ישראל, כי לא בלבד ירשו האמונה היקרה הזאת מאבותיהם, אשר מימי הראשון שבהם עברו שלשה דורות טרם יהיו כל יוצאי הלציהם הגונים שתתקיים בהם ברכתו, כי גם נצרוה באהבה רבה וברוח נכונה ארבע מאות שנה במצרים ובמשך הזמן הארוך הזה נשתרשה במעמקי לבבם, אף על פי שהמצרים אשר ביניהם חיו, היו עובדי עבודה זרה והעבידו אותם בפרך, בלי שיתראה להם שום אות ומופת מהשגחת אלהי אבותיהם עליהם, וכל זאת יען כי

נתקבל אצלם מדור לדור הדבר אשר דבר אלהים לאברהם בברית בין הבתרים, בעוד שכל העמים פנו אל האלילים, וגם יתר מצות בני נח לא שמרו, והיו על זה בלתי הגונים לשמוע דברי האל המתנגדים למדותיהם ולמנהגייהם כלל. וזה מה שאמרו רז"ל על פסוק ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וכו' שפתח הקב"ה לבני עשו שיקב"ו את התורה ולא רצו, ושבו ופתח לבני ישמעאל ולא רצו (עיין בספרי על פסוק הנ"ל). ואם העמים האלה הבאים מעשו ומישמעאל שהם בני אבות וגדלו בין מאמינים באחדות האל לא רצו לקבלה, ר"ל לא קיימו גם שבע מצות בני נח, ועל כן לא חשבו עצמם הגונים לקבל עליהם עול התורה והמצות, יתר העמים שעבודת האלילים היתה נהוגה אצלם מראשיתם לא כל שכן? ואמנם לא הרחיק יצחק ממנו את עשו, בחשבו כי לא תחול עליו ברכת אביו, כי היה בן רבקה, וגם אם אמר האל על יעקב ורב יעבד צעיר, מ"מ לא השמיט בדברים האלה את עשו כאשר השמיט את ישמעאל אשר הוא בן המצרית, באמרו לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע, כי גם אהב יצחק את עשו מיעקב, ובקש גם כן לתת לו ברכת הבכור, ורק ממה שנתגלגל הדבר ובדרך את יעקב, הכיר יצחק כי זה הוא רצון האל, ואמר גם ברוך יהיה; אך עשו עצמו לא פנה לעבודת האל, ומאם את בכורתו, ובחר בחופש בציד ובמלחמה, ובוזה הביא עצמו ובניו וצאצאיהם לעבור גם על שבע מצות בני נח עד כי לא היו אחרי כן הגונים לקבל את התורה. ועל טענת השואלים מפני מה לא הגיד האל מצותיו לנח ולבניו, תקף ומיד כשיצאו מן התבה, כדי למנוע מהם שיפלו ביד יצרם הרע, ויעשו הרע כאשר עשו יתר בני דורם הנשחתים על ידי המבול, יש להשיב, שמצד אחד עונש בני דורם שראו בעיניהם היה כדאי להודיע להם בלי ספק מה שהוא טוב ומה שהוא רע, ולמנעם מלעשות כמעשי הרשעים אשר היו לפניהם; ומצד אחר כי מכל מקום מצות אחדות הודיע האל לנח ולבניו, ובכללן הצווי לא תרצח, אשר הוא עיקרי והכרחי מאד לקיום החברה ונשנה אחר כך בין עשרת הדברים. ויש עוד להוסיף שלא רצה האל להודיע רצונו לאחדים כי אם לעם עצום ורב, למען על פי עדותו יאמן הדבר לדורות. ואמנם אם עם כל מה שאלפי רבבות עמדו וראו בעיניהם המראה הנוראה ההיא, ומשה שהיה שם ספרה בכתב בכל פרטיה ודקדוקיה, ויש בידנו כל המופתים האלה המכריחים אמונתנו בה, יש כמה וכמה מכחישים בה, מה יהיה אם היה האל מגלה דברותיו לאחדים בלבד? וזה הוא הפרש גדול שיש בין הנסים והנפלאות שנעשו לאבותינו לעיני כל ישראל, והם היותר גדולים ועקריים, ובין האחרים המסופרים לנו בספרי אמונת זולתנו. ועוד נחווה דעתנו שנה בצאתו מן התבה היה כבר זקן, ובניו לא עמדו עדיין במדרגת השלמות על המעלה הכרחית להבין דברי האל וישרם, וזה נראה גם כן ממה שאחד מהם טיד אחרי צאתו מן התבה, הקל בכבוד אביו עד שהביא עליו קללתו, וגם אם בני ישראל בצאתם מצרים היו גוי איתן וקשה ערף, מפני העול הקשה אשר הכבירו על צוארם המצריים במשך הזמן הארוך אשר

עבדו בהם כפרך, והערב רב אשר עלה אתם הרע את מצבכם במדבר, מכל מקום כמה וכמה מלאכות הגונות ומעשי אמן יפים ומועילים למדו מן המצריים כנראה ממעשה המשכן וכליו; וכן אין ספק שעל זה הדרך למדו בני ישראל גם יתר כל החכמות הנודעות בעת ההיא למצריים אשר היו העם היותר מלומד ומנומס בין כל יתר העמים; ובפרט זקני ישראל ושוטרו, אשר עמדו כבר בראש העם גם במצרים, היו אנשי חיל חכמים ונבונים, עד כי אין להעריך מצב שכלם ושלימותם עם מצב שכל ושלמות בני נח, וכשהבטיח האל בטובו הגדול לנח שלא יביא עוד מי המבול על הארץ, ונשבע לו שלא יוסיף למחות את כל היקום מעל פני האדמה, לא היה זה מפני שניחם על אשר עשה, כי אם בדעתו שלא ישחו עוד בני אדם אל מדרגה כל כך שפלה להשחית את דרכם על הארץ כמו שהיה בימי המבול, עד כי יהיו בני מות כולם, ויצדק שיבא עליהם עונש כבד וקשה כזה, כי כבר הסכים האל בחכמתו הבלתי בעלת תכלית, להגלות להם ולחוקם במה שהוא הטוב האמתי לדורי דורות. ובאמת לא מצינו בכל ספרי תולדות בני אדם אחר המבול, שדור אחד ישפל וירשיע כולו כל כך, שיצדק עליו משפט דור המבול או מהפכת סדום, וראיה אחרת שהאל נטע כבר בלב בני אדם מראשית היותם הכחות ההכרחיים לידועת האמת על ענין דתי המוסר, ושהיה אפשר לאדם להגיע אליה מאליו, היא כי יש כמה גוים העובדים עוד היום את האלילים ומאמינים באלהות הרכה, ועם כל זה מאמינים ביתר המצות המוסריות שהאל הודיע אמתתן לבני ישראל ושומרים אותן כי התהפכות שכלם הודיעה להם את ישרן, ואם תאמר שזו היא גם כן ראיה שהאמונה באחדות האל איננה הכרחית להבין יושר המצות המוסריות, אשיבך שזה אמת במקצת אצל אנשי בינה והשכל שכבר התמידו והרחיקו ללכת בדרך השלימות, כי דתי המוסר הן אמת בפני עצמן, וכמה פעמים אירע כבר לדורות שהיו לפנינו וגם לדורנו שיתכבדו להם על דבר אחד שהוא אמת, בלי דעתם התקשרותו עם דבר אחר אשר הוא מקורו וסיבתו; ועוד אין ספק כי אין להעריך מצב התהפכות שכל גוים אלה, עם התהפכות שכל העמים בימי מתן תורה, אשר ישבו לנגדם במדרגה אלה פעמים יותר שפלה; וגם יש לומר שידועת אמתת דתי המוסר לא באה לגוים האלה מצד עצמם בלבד, כי יותר מכן ממה ששמעו וראו שעושים הגוים המאמינים באל אחד ושומרים מצותיו ותורותיו, והמה הלכו בעקבותיהם, וכמה מנהגים ומשפטים רעים ומאוסים יש להם עוד, הבלתי ראויים לאנשים מנומסים ומאמינים באל אחד; אבל אין ספק שבמשך הזמן גם כל הגוים האלה על ידי הוספת התהפכות כחות שכלם יראו ויבינו מעצמם שהאמונה באלהות הרכה משגה היא, ושאין כי אם אלוה אחד, ובאמונה הזאת לא בלבד ימצאו סיוע וחיווק להוסיף לשמור את כל דתי המוסר אשר כבר שמרו, כי גם לעזוב את כל המנהגים והמשפטים הרעים הבלתי מתנגדים לאמונתם הכוזבת, ובלתי מתחברים עם אמונתם החדשה, ובענין הזה קרה לבני ישראל הפך ממה שקרה לכל העמים אשר תחת כל השמים; כי בעוד שבני ישראל על ידי

אמונתם באחדות האל באו תכף ומיד אל ידיעת האמת גם במה שנוגע אל המוסר, והתחילו אבותיהם בימי קדם קדמתה לשמור דרכיו ומשפטיו, העמים האחרים התחילו למצוא האמת בענין המוסר, אם ממה שהבינו בשכלם אם ממה שלמדו מאחרים בכלל ומבני ישראל בפרט, ובאו על זה הדרך לחרוץ משפט, שאי אפשר שהטוב יהיה אחד והמוסר גם הוא אחד ויהיו תלויים באלהות הרבה המתנגדים זה לזה, ובאו על זה הדרך להודות כי לא בלבד מה שהורו בני ישראל על ענין המוסר הוא אמת, כי גם אמונתם באל יחיד ומיוחד היא אמיתית נכונה וקימת לעד. ואין ספק כי גם העמים המנומסים השומרים עתה דרכי המוסר העקריים כמונו, אך עובדים עוד עבודה זרה, בזמן לא כביר ירחקו ממנה ויבואו לחאמין באהדות האל; ומה הם מאת שנה או אלף שנים בחיי העמים ובמציאות העולם! וגם אם לא יפנו תכף ומיד אל האמונה הזאת תמימה וברה כמו שהיא אצלנו, רוצה לומר אם לא יפנו אל התנו, כמו שלא פנו גם האחרים, כי בין עבודה זרה ואמונת בני ישראל תהום אל תהום קורא, וזו היא בקצה אחד וזו בקצה אחר (וגם מסבות אחרות ואין זה המקום לדבר עליהן) יפנו אל דת הנוצרים, או אל דת הישמעאלים, אשר הם סעיפי התנו, ועיקר האמונה באחדות האל. ואם תאמר ומדוע לא היה כן גם לבני ישראל? אשיבך שמהשגחת הכבוד לא היה כן, כי אם אף על פי שבני ישראל היו למופת לכל העמים, נצטרכו לאלה כמה אלפי שנים טרם יגיעו אל המדרגה אשר עליה עמדו אבותינו הראשונים כמעט תכף אחר המבול, מה היה אם הידיעות האלה לא היו מוצאות שום סמך ומשען בעולם, אולי וקרוב לודאי עובדים עבודה זרה ושטופים בומה ובכל מיני קלקול היינו גם אנחנו גם בנינו עוד היום, ויען כי רק תוך בני שם נמסרה קבלת האמונה הזאת מפה אל פה, עד אברהם אבינו שהתחיל להורותה ברבים, ובפרט לחזקה ולכוננה במשפחתו, עד שאחר שלשה דורות נהיתה לאמונת עם עצום רוב כמו שהיו בני ישראל במצרים, על כן להם לברם, אשר היו יחידי סגולה שומרי האמת, בין בענין המוסר בין בענין אחדות האל, נתגלה הוא בכבודו ובעצמו לחזקם בה, לבל ימוטו פעמיהם מדרכיה לעולמים, ויהיו לנס לכל עמי הארץ, אם כן לא היה מן הנמנע שגם העמים האחרים הבאים מבני חם ויפת ינצרו בלבם האמת על הענינים הנזכרים למעלה, הידועה להם כמו שידעוה בני שם, אבל מאסו בה, ובתענוגי הזמן ושעשועיו נפשם הפצה, ונטו אחרי הסחורה והבצע, המלחמות והירושות, ויבקשו לתקן את חיייהם בהמצאות שונות ומועילות, בעוד שבני שם היו עובדי אדמה ורועים, כמו שנאמר על יעקב ועשו שזה היה איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים. ושני אחים אלה וחיהם הם לנו כמופת על השתדלות עם בני ישראל ותכליתו האחרונה לנגד תכלית ומטרת יתר העמים. ואמשול לך משל למה הדבר דומה, לאב אחד איש חכם לב, ישר ונאמן, הולך תמים ופועל צדק, ויש לו כמה בנים נבדלים זה מזה; האחד חזק ובריא, והאחד חלש ורפה, זה מבין ומשכיל, וזה פתי וחסר לב, והוא מוליכם לבית המדרש ומדבר אל לבם שילמדו לתועיל, לאחר זמן יברר לו כל אחד מהם לפי מדותיו ותכונותיו הטבעיות והשכליות אומנות או חכמה או מלאכה רצויה והגונה לו; זה יבחר בסחורה או בניגון או בציור וכיוצא,

וזה בחכמת הרפואה או במליצה או בכנין וכדומה, וכיון שהגיעו לבחורותם, ישבו כולם בתוך עמם וקנו להם שם טוב ונכסים המרבה והממעוט; אך האחד שבהם, לא בלבד בחר לו אומנות נקיה וחשובה מכל אחיו, כי גם הנהיג בה בכל לבו ובכל נפשו, לתועלתו ולתועלת כל בני משפחתו, והגיע בה אל מדרגה רמה ביותר וקנה לו שם טוב, ויהי אהוב ונכבד מכל בית אביו, על יושר מדותיו על הסידותו ועל תמימות דרכו, וכל רואיו אשרוהו ואמרו עליו כי הוא מבחר אחיו ושכשרונות אביו מתראים בו, אינו דין שנפש האב, עם כל אהבתו גם יתר בניו, תהיה קשורה בכך החשוב הזה וישימהו למופת למן, וגם המה יתפארו בו, כי לא החכמה היא מדת ערכו של האדם, כי אם יוקר מעשיו הטובים וגודל חסדו ואמונתו; כן הדבר הזה.

ובמה שהוכחתי בבירור כי דברי האל אשר הרץ להגיד לבני אדם לחזקם ולאמצם בעיקרי המוסר, בהודיעו להם הדרך הישרה אשר ידריכו פעמיהם בה, בלי היותם עוד פוסחים על שתי הסעפים, לא יכלו להשמע לא לאיש אחד ולא למשפחה או שבט כי אם לעם המאמין באמונה שלמה באחדות האל, יוצא כתולדה טבעית ואמתית כי בין כל יתר הגוים, רק בני ישראל בלבד היו הגונים לתעודה הזאת, אך אחרי היותם לגוי, אם כן אחרי צאתם מצרים ופרקם עול העבודה מעל צואריהם, כי בעוד שהמצריים עובדי אלילים מנאפים ורשעים היו מענים אותם ומרצחים את בניהם ומעבידים אותם בפרך, לא יכלו בני ישראל להבין ולהאמין יושר מצות לא תרצה, לא תנאף, ואהבת לרעך כמוך לא תעמד על דם רעך, לא תרדה בו בפרך וכיוצא בהן, המתנגדות מכל וכל למה שראו בעיניהם ובחננו בעצמם, בלי שיקום מי שיהיה להושיעם מיד נוגשיהם ולמתות בידי המצריים לעשות להם הרעות הגדולות האלה. וזולת זה היה רוחם נשבר ונדכה עד מאד, ואם כן אמנם בלתי נכון ומוזמן, וגם בלתי הגון וראוי לעסוק בענינים רוחניים, כי כן הוא אומר ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבורה קשה, אף על פי שהודיעם הבטחת האל להוציאם מתחת סבלות מצרים ולהביאם אל ארץ כנען; ומה יועילו חוקים ומשפטים צדיקים לקבוצת עבדים היושבים על כרח: תחת עול ברזל אשר הכביד עליהם גוי אשר לא ידעו? כן לא היה ראוי להמתין לתת התורה לבני ישראל אחרי הנחילם את הארץ, כי בעוד שבמדבר היו נקבצים כולם, אנשים ונשים וזקנים ובהורים, כשנכנסו לארץ כנען חסרו מהם הראובני ורגזי וחצי שבט הכנענה, כי מאזה לא עברו לפני אחיהם כי אם כל גבורי החיל; והיכן היו יכולים בני ישראל להאסף כולם בארץ כנען? והלא במדבר היה להם מקום רחב ידים ופנוי אשר בו ישבו לבטח בלי פחד ובהלה וגם בלי טרד ותלאה, כי היו כבר כולם חונים נגד ההר. וגם זאת היתה בלי ספק לטובתם, כי במשך הארבעים שנה אשר ישבו במדבר התחילו בני ישראל לעסוק במשפטי האל ולשמרם, אם המצות אשר כבר היו ידועות להם כאשר אמרנו, אם החדשות אשר נתן להם האל על יד משה, עד כי בכואם אל הארץ היו כבר מנומסים ומורגלים בהן, ולא היה להם כי אם להוסיף ולשמרן ולהתחיל ולשמור גם כן המצות התלויות בארץ. ודבר כזה שגוי גדול ועצום, נקבץ במקום אחד כל העם מקצה, שלו ובטוח מוכן ומוזמן על ידי המאורעים הקודמים לשמוע

בקול האלהים, כמו שהיה עם בני ישראל אחרי ראותו כל הנסים והנפלאות אשר עשה להם האל בידו הגדולה ובורעו הנטויה במצרים ועל הים, נבדל מכל יתר העמים, תחת משטר איש אחד, אשר במצות האל ובעזרתו הוציאו מעבדות לחירות, דבר כזה לפניו לא היה כמוהו ואחריו לא יהיה, וכמה מקרים אחרים חשובים ויקרי הערך לא ארעו כי אם פעם אחת ולא נתחדשו עוד לעולמים.

ועל דבר שגם המראה עצמה לא נתחדשה פעם אחרת בעולם, הוכחתו כבר בעליל שלא נתחדשו ולא יתחדשו לעולמים כל התנאים הצריכים להיותה, וזה מפני המנע הכרחיותה, מה שמסכים גם כן מכל כל עם שכלנו, כי באמת למה תתחדש? הלא המראה הראשונה כבר הביאה את פריה למכביר, עד כי בימינו אלה כל העמים המנוססים באמת, ועומדים במעלות היותר גבוהות במדרגת השלימות, מאמינים באמונה שלמה באחדות האל, ורואים המצות הנכללות בעשרת הדברים, כאבן פנה לסדרם המדיני; ואין ספק כי במשך הזמן, גם העמים אשר עדיין לא עזבו אמונתם הכוזבת באלהות הרבה, יתהלכו בעקבות אחיהם הצועדים לפניהם בדרכי השלמות; ואם הדבר כן, מה יועיל לבני אדם אם ישוב האל להגלות להם פעם שניה? מה יודיע להם? אין ספק כי לא יוכל לשנות דבריו שהגיד להם בראשונה, כי אם לשנותם בלי תוספת ומנרעת, כי לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם, ויען כי הוא יודע מה שהיה ושהיה עד סוף כל הדורות, כמוהו כן דברו בלתי בעל חילוף או תמורה. אם כן לא תהיה למראה השניה הזאת מגמה אחרת, כי אם להוליד האמונה במראה הראשונה בלב המכחישים אותה; אך על הדרך הזה ועל הסיבה עצמה יוצרך האל להגלות עוד פעמים אחרות עד אין סוף; ואין הדעת סובלת שמה שהאדם מאמין או בלתי מאמין יוכל להכריח הכורא לעשות איוה מעשה או למנעו מלעשותו; ורק מפני שאפשר להכחיש הוית הכורא והגלותו לעמו וכיוצא, הבטיחנו האל שאמונתנו תחשב לנו לצדקה. מיד כשגמר האל להציל את בני ישראל מיד מצרים, ולהעלותם מן הארץ ההיא, גמר גם כן להודיע להם מצותיו ותורותיו לטוב להם ולטובת כל בני אדם; וזה האות אשר נתן אלהים למשה באמרו אליו תעבדון את האלהים על ההר הזה, ואין העבודה דבר אחר כי אם מה שראו וששמעו על הר סיני, ומה שאמרו למשה כל אשר דבר ה' נעשה. ולא יחיד ומיוחד לא יאות שיגלה לבני אדם בכל הדרת כבודו תקפו וגבורתו כי אם פעם אחת, וכאשר יצטרכו עוד לשמוע קול דברו, ישלח להם נביאיו אשר ידבר רוחו בהם כמו שהבטיח כבר משה לאמר נביא מקרבך מאחריך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון, וכן היה וכן יהיה. ונביא הוא לא בלבד המגיד העתידות כי גם המדבר אל לב העם ברבים (מלשון נבי שפתים) להשיבו מעון ולהדריכו בדרך הישרה, ואם כן כמה וכמה נביאים יש גם בזמן הזה אשר רוח אלהים בם וראוים והגונים להיות למופת לבני דורם, ומי יתן וישמעו העם בקולם ויעשו כדבריהם. וזאת היתה גם כן תכלית מצות הקהל את העם למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ואין ספק שכל כמה שהחכמה וההשכלה מתפשטות בעולם

וירבו בתי הספר אשר בהם המלמדים העושים שליחותם ביושר ובאמונה ידריכו הילדים מימי נעוריהם בדרכי האמת והמוסר, באופן שיע ביד כל איש ואיש לקרוא בעיניו הספרים הכוללים דברי האל ומצותיו, וללמוד בהם ולנהג עצמו על פיהם, גם מציאות המדברים האלה אל העם ברבים, איננה כל כך הכרחית כבימי קדם, כשהלמוד וההכמה לא היו כי אם יתרון וירושת המעולים והמשובחים בעם והם מתי מספר, בעוד שרב בני אדם לא נפו באלה, ותשך הסכלות והסרון הדעת והרשעה והזון כסו את עין הארץ.

וכמו שה' אלהינו ה' אחד ותורתו אחת כן לא יאות שיתגלה לבני אדם כי אם פעם אחת, כי האחדות היא הכלל העיקרי והיסודי בעולם; ואמנם כל גויי הארץ הם חלקי החברה האנושית אשר איננה כי אם כנסת אחת ועם אחד כמו שכתוב כי לי כל הארץ; ובין החברה האנושית היחידית, נבדל עם אחד כממלכת כהנים וגוי קדוש והוא ישראל, ובין העם הזה נבחר שבט אחד שהוא שבט לוי, ומן השבט הזה נבדלה משפחה אחת שהיא משפחת בני אהרן הכהנים, ובניהם איש אחד והוא הכהן הגדול מאתו המשרת בבית המקדש האחד, לאל אחד, על פי תורה אחת. וכבר הוכחנו מפני מה בין כל העמים נבחרו בני ישראל וגם ידענו מפני מה בין כל השבטים נבחר שבט לוי ובין משפחותיו משפחת אהרן לכהן. ויען כי בני ישראל נבחרו להנחיל לכל עמי הארץ האמונה באחדות האל ויסודות המוסר, ושירת ה' ראשית הכמה, ושעל ידיה ועל ידו המעשים הטובים יקנה לו האדם האושר החולף בעולם הזה, והתמידו בעולם הבא, הפקודה אשר הפקדה לבני ישראל היא המעולה בכולן, ועל זה נקראו סגולת העמים. והם באמת עם סגולת הבורא אשר גלה להם האמת, והראה להם אותות ומופתים יותר ממה שראו כל יתר העמים עלי ארץ, וכל מצעד שלמות האדם בדרכי המוסר, ואם כן יסוד כל האושר האפשרי בעולם הזה ובחיי נצח בין כמה שנוגע לכל איש ואיש בין לכל עם ועם, הוא דבר ה' אשר בשך על הר סיני. וגם כל הטוב שבלי ספק עשו לעולם האמונה הנוצרית והישמעאלית, הוא תולדת הרוח הישראלי, כי האמונות האלה, בנות המחשבה הישראלית הנה, והנה הנן הגשרים אשר עליהם במשך הזמן ינהרו כל עמי הארץ אל האמונה באחדות האל שלמה ותמימה טהורה וברה כאשר היתה לבני ישראל למשמרת מימי האבות ועד עתה. ובאמונה הרוממה והקדושה הזאת וביסודי המוסר היקרים וטהורים היוצאים ממנה יסכימו כל יושבי תבל ושוכני ארץ, ויהיו כל בני אדם לאחדים ואז יתאמתו דברי נביאינו הקדושים אשר הבטיחו לנו בשם ה' לאמר: ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים; כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד; והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, כן יהיה במהרה בימינו אמן:

הצ' יצ'ח'ק ס'ט פה טריאסטי יע'א.

יום שנכפל בו כי טוב, טו"ב הוא לחדש טבת כי בו נרמא מחליו בני ירדו מרדכי ה'ו אשר בא ער שערי מות ר"ל ש' לר' א'ו'ת טו"ב.

DE PROMULGATIONE DECALOGI

EX MONTE SINAI

VICTORII CASTIGLIONI

TERGESTINI

DISPUTATIO.

TERGESTI MDCCCXCVI.

CRACOVIAE
in aedibus Josephi Fischeri.

